

Talemålsutviklingen i Steinkjer kommune

*En undersøkelse av talemålet hos to generasjoner i
Steinkjer og Kvam*

Jonas Øksnes



Masteroppgave i nordisk språk
Lektor- og adjunktprogrammet

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2010

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg undersøkt talemålet hos den eldre og den yngre generasjonen på to utvalgte steder i Steinkjer kommune, byen Steinkjer og bygda Kvam. Formålet med undersøkelsen var å se på utviklingen i talemålet på disse to stedene, og å prøve å forklare *hvilken retning* talemålet beveger seg i. I hvilken grad tar informantene i bruk tradisjonelle og modifiserte former? Beveger det seg i retning av talemålet i Trondheim? Jeg satte opp fire hypoteser før jeg gikk i gang med arbeidet. En sentral hypotese var at de yngre i Kvam har beholdt mer av den tradisjonelle dialekten enn de yngre i Steinkjer har gjort, og at den eldre generasjonen i Kvam snakker mer tradisjonelt enn de eldre i Steinkjer. En annen sentral hypotese var at utviklingen går mot færre tradisjonelle former i både Steinkjer og Kvam, men at utviklingen har kommet lenger i Steinkjer.

Undersøkelsen ble gjennomført ved bruk av intervjuer med totalt ni eldre og 18 yngre informanter fra Kvam og Steinkjer. Intervjuene foregikk stort sett enkeltvis og parvis, og gikk ut på at jeg ba informantene si totalt 53 setninger på sin dialekt. Det de sa, ble tatt opp på en diktafon. De 53 setningene var like for alle informantene, og inneholdt ord som jeg interessert i å undersøke. Datamaterialet ble så behandlet kvantitativt, selv om antall informanter ikke var særlig stort. Tanken var at det likevel var mulig å få frem *tendensene* på denne måten.

Generelt sett var ikke resultatene spesielt overraskende. Tallene viser at de yngre i Kvam brukte flere tradisjonelle former enn sine jevnaldrende i Steinkjer. Samtidig ser vi at også de eldre i Kvam har en høyere andel tradisjonelle former enn den eldre generasjonen i Steinkjer. Totalt sett viser resultatene at det går mot færre tradisjonelle former både i Kvam og Steinkjer, men utviklingen har kommet lengst i Steinkjer. Jeg regnet ut totaltall for andelen tradisjonelle former i de ulike gruppene. De eldre i Kvam danner det ene ytterpunktet med 79 prosent tradisjonelle former. De yngre i Kvam hadde 58 prosent tradisjonelle former. Videre hadde de eldre i Steinkjer 53,5 prosent tradisjonelle former, altså tilnærmet like stor andel som de yngre i Kvam. Det andre ytterpunktet finner vi hos ungdommen i Steinkjer – de hadde bare 24 prosent tradisjonelle former. Dermed ser vi at det sannsynligvis ikke er så lenge til det

tradisjonelle målet er borte i Steinkjer. Det kan se ut som at steinkjermålet, og til en viss grad talemålet hos de yngre i Kvam, beveger seg i retning av trondheimsmålet. Undersøkelsen viser ved flere tilfeller sammenfall mellom flere av de yngre informantenes former og former som vi finner i Trondheim.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven om talemålet i Steinkjer og Kvam har vært interessant og lærerikt. Først og fremst har det vært interessant fordi jeg selv er oppvokst i Steinkjer og er generelt språkinteressert. Det har vært lærerikt på flere måter. Det har vært en flott erfaring å arbeide med en så stor tekst som en masteroppgave er, samtidig som jeg har lært mye om det rent metodiske ved en talemålsundersøkelse. Det har dessuten vært svært hyggelig å møte mange ulike mennesker i arbeidet med undersøkelsen. Jeg vil derfor rette en stor takk til alle mine informanter. De var svært imøtekommende og hyggelige da jeg kom på besøk, og uten deres deltakelse hadde det selvsagt vært umulig å gjennomføre denne undersøkelsen. Videre vil jeg takke lektor Steinar Ressem ved Steinkjer videregående skole for god praktisk hjelp når det gjaldt å finne informantene i den yngre generasjonen. Jeg vil også takke min arbeidskollega Jenny Malcher for god støtte og gode tilbakemeldinger underveis. Sist, men ikke minst, vil jeg takke veilederen min, Eric Papazian, for svært grundige tilbakemeldinger og god hjelp under skrivingen.

Oslo, 10. mai 2010

Jonas Øksnes

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....	7
1.1 Om prosjektet.....	7
1.2 Problemstillinger og hypoteser.....	9
1.3 Om skrivemåten i eksemplene.....	12
1.4 Oppgavens oppbygning.....	12
2 Målet i Steinkjer og Kvam.....	14
2.1 Geografiske opplysninger.....	14
2.2 Samferdsel, næringsveier og institusjoner.....	15
2.3 Inndeling av trøndersk.....	16
2.4 Beskrivelse av trøndersk, især talemålet i Steinkjer og Kvam.....	17
2.4.1 Jamvektsregelen.....	17
2.4.2 Jamning.....	18
2.4.3 Apokope.....	19
2.4.4 Tjukk /l/.....	20
2.4.5 Palatalisering.....	20
2.4.6 Substantivbøying.....	21
2.4.7 Dativ.....	22
2.5 Jamføring med talemålet i Trondheim.....	23
3 Talemålsvarieteter og utviklingstendenser.....	25
3.1 Varieteter av norsk talemål.....	25
3.1.1 Dialekt.....	26
3.1.2 Regional dialekt.....	26
3.1.3 Standardtalemål – overregionalt og regionalt.....	27
3.2 Utjevningstendenser – regionalisering og standardisering.....	29
3.3 Årsaker til utviklingen.....	32
3.3.1 Indre faktorer.....	32
3.3.2 Ytre faktorer.....	34
4 Om undersøkelsen.....	39
4.1 Informanter.....	39
4.1.1 Informantutvalget.....	39
4.1.2 Kriterier for utvalg av informanter.....	39
4.1.3 Innhenting av informantene.....	40
4.2 Intervjuet.....	41
4.2.1 Spørreskjema.....	41
4.2.2 Fysiske forhold.....	42
4.3 Språklige variabler i undersøkelsen.....	43
4.3.1 Jamning.....	44
4.3.2 Apokope.....	45
4.3.3 Senking.....	46
4.3.4 Dativ.....	47
4.3.5 Ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnsord.....	48
4.3.6 Ubestemt og bestemt form entall av agentsubstantiv.....	49
4.3.7 Komparativ og superlativ.....	49
5 Resultater fra undersøkelsen.....	51
5.1 Jamning.....	52

5.2 Apokope.....	56
5.3 Senking.....	58
5.4 Dativ	59
5.5 Ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnsord.....	61
5.6 Ubestemt og bestemt form entall – agentsubstantiv.....	62
5.7 Komparativ og superlativ.....	63
6 Hypoteseutprøving og konklusjon.....	66
6.1 Hypoteseutprøving.....	66
6.1.1 Hypotese 1.....	66
6.1.2 Hypotese 2.....	68
6.1.3 Hypotese 3.....	70
6.1.4 Hypotese 4.....	71
6.2 Årsaker til utviklingen.....	73
6.2.1 Årsaker til utviklingen i Steinkjer.....	73
6.2.2 Årsaker til utviklingen i Kvam.....	75
6.3 Konklusjon.....	77
Litteraturliste.....	79
Vedlegg: Spørreskjema.....	82

Talemålsutviklingen i Steinkjer kommune

1 Innledning

1.1 Om prosjektet

I denne oppgaven vil jeg studere og sammenligne talemålet hos den yngre og den eldre generasjonen innenfor to forskjellige områder i Steinkjer kommune, og undersøke i hvilken grad informantene i de ulike generasjonene tar i bruk tradisjonelle og modifiserte former. Jeg vil også forsøke å si noe om hvilken retning talemålet beveger seg i. Det er med andre ord *talemålsutviklingen i Steinkjer kommune* som står i sentrum for denne oppgaven. Jeg er selv trønder, og er oppvokst i Steinkjer kommune, nærmere bestemt i Steinkjer sentrum. Slekten på min morfars side kommer imidlertid fra Kvam, og mange av dem bor der fremdeles. Jeg har lenge interessert meg for de talemålsvariasjonene som finnes innenfor den store kommunen som Steinkjer er.

Arnold Dalen (1972:37) skriver at det tidligere ikke var så store forskjeller mellom talemålet i Steinkjer sentrum og talemålet på nærliggende steder som Egge og Ogdal. Derimot skriver han at tendensen nå (i 1972) er at bymålene er i ferd med å skille lag med bygdemålene rundt. *Er det store forskjeller mellom by og bygd i Steinkjer kommune i dag? Hvordan er disse variasjonene når vi ser på ulike generasjoner? Dette er spørsmål jeg kommer tilbake til i punktet om problemstillinger og hypoteser.* Uansett tror jeg at min bakgrunn fra Steinkjer kommune, og det faktum at jeg har en viss kjennskap til de talemål som eksisterer både i Steinkjer sentrum og Kvam, vil komme meg til gode i arbeidet med oppgaven. Det er også den største årsaken til at jeg har valgt å konsentrere meg om steinkjerområdet av alle steder. Steinkjer er som kjent både en by og en kommune, men i det videre er det *byen* jeg sikter til når jeg skriver Steinkjer. I andre tilfeller vil jeg skrive «Steinkjer kommune».

I den undersøkelsen jeg har utført, er den yngre generasjonen representert av informanter som er i aldersgruppen 16-19, altså informanter som er elever i den

videregående skolen. Den eldre generasjonen er representert av informanter som er i alderen 70-100. Jeg har tillatt meg å lage et større intervall når det gjelder alderen på de eldre. Dette har praktiske årsaker, og det vil trolig ikke være så store forskjeller mellom talemålet hos en informant på 70 og en informant på 100. Uansett vil det ikke være ødeleggende for formålet med prosjektet, som jeg kommer grundigere inn på nedenfor. Jeg vil skille mellom informanter som kommer fra utkanten – i denne undersøkelsen representert av informanter fra bygda Kvam nord for Steinkjer – og informanter som kommer fra Steinkjer. Begge stedene ligger i Steinkjer kommune, men Kvam var tidligere en egen kommune, før den i 1964 ble slått sammen med en rekke andre småkommuner og innlemmet i Steinkjer kommune (mer om dette i kapittel 2: «Målet i Steinkjer og Kvam»).

Formålet er å kartlegge den generelle språkutviklingen i Steinkjer og Kvam, både med hensyn til alder/generasjon og til sted, og deretter å prøve å finne ut *hvilken* retning talemålet utvikler seg i. Beveger talemålet i Steinkjer og Kvam seg i retning av trondheimsmålet? Er det sannsynlig at vi får et regionaltalemål i Trøndelag? Det vil i denne undersøkelsen være interessant å se på noen *konkrete* forskjeller som eksisterer mellom informanter fra by og utkant, og også forskjeller mellom ulike generasjoner. Således vil det være naturlig å sammenligne eldre og unge innenfor ett og samme område for seg selv, og deretter sammenligne samme generasjon på to ulike steder, altså by og utkant. Det vil i et eget metodekapittel (kapittel 4) bli gjort grundig rede for alt som har med selve gjennomføringen av undersøkelsen å gjøre, men jeg vil likevel nevne her at resultatene fra undersøkelsen er behandlet *kvantitativt*, til tross for at antallet informanter ikke er så stort. Tanken er at *tendensene* likevel kommer godt frem på denne måten. Totalt deltar 27 informanter i undersøkelsen, der ni av dem er eldre fra Steinkjer og Kvam, og 18 av dem er unge fra de samme stedene. I metodekapitlet blir det gitt begrunnelser for de valg jeg har tatt i forbindelse med undersøkelsen.

For enkelhets skyld kan det være på sin plass med noen symboler for de ulike gruppene:

US:	Unge informanter fra Steinkjer	ES:	Eldre informanter fra Steinkjer
UK:	Unge informanter fra Kvam	EK:	Eldre informanter fra Kvam

Sammenligningen vil dermed se slik ut:

- US sammenlignes med UK for å kartlegge forskjeller mellom talemålet hos unge i Steinkjer og talemålet hos unge i Kvam
- ES sammenlignes med EK for å kartlegge forskjeller mellom talemålet hos eldre i Steinkjer og talemålet hos eldre i Kvam
- US sammenlignes med ES for å kartlegge språkutviklingen i Steinkjer
- UK sammenlignes med EK for å kartlegge språkutviklingen i Kvam

I tillegg til å påvise noen konkrete forskjeller mellom de ulike gruppene, vil det naturligvis være interessant å drøfte mulige årsaker til de forskjellene som trolig vil eksistere. I en slik drøfting vil det være både nødvendig og interessant å trekke inn teori rundt språkutvikling, og da komme inn på ulike utviklingstendenser. Begreper som *regionalisering* og *standardisering* vil her bli sentralt.

1.2 Problemstillinger og hypoteser

De sammenligninger som gjøres i henhold til den oversikten som er vist i forrige punkt, vil forhåpentligvis bidra til å svare på følgende problemstillinger:

Problemstilling 1

I hvilken grad bruker de yngre i Steinkjer og de yngre i Kvam tradisjonelle former i dialekten sin, og hvordan er forholdet mellom disse to gruppene når det gjelder bruken av tradisjonelle former?

Problemstilling 2

Hvor går utviklingen, og hvor langt har utviklingen kommet i de ulike generasjonene i Steinkjer og i Kvam?

Problemstilling 3

Er det større forskjell på talemålet mellom yngre og eldre i Steinkjer enn mellom yngre og eldre i Kvam?

Problemstilling 4

Er det større talemålsforskjell mellom yngre i Steinkjer og yngre i Kvam enn det er mellom eldre i Steinkjer og eldre i Kvam?

Den generelle tendensen man kan se ut fra tidligere undersøkelser, er at de yngre ikke har en like utpreget dialekt som de eldre innenfor samme område. Mange unge modererer dialekten sin mot det nærmeste regionssentrum – i vårt tilfelle Trondheim. Samtidig er det grunnlag for å tro at forskjellene mellom eldre og unge er større i Steinkjer enn i Kvam, siden Steinkjer er en by, og således har større og bedre forbindelser med både Trondheim og andre steder. Samtidig er befolkningen i Steinkjer trolig mer sammensatt enn den er i ei bygd, og da særlig siden Steinkjer er administrativt sentrum for Nord-Trøndelag. I tillegg ligger deler av Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) i Steinkjer sentrum. Befolkningen som bor i Steinkjer kan derfor komme fra ulike steder i Trøndelag og ellers i landet, og således påvirker innbyggerne hverandre når det gjelder talemålet. En grundigere omtale av Steinkjer og Kvam, og forholdene der, er å finne i kapittel 2.

Som følge av det som står ovenfor, vil trolig talemålsforskjellene mellom unge i Steinkjer og unge i Kvam være større enn mellom de eldre fra de samme stedene. Hvis kvamsungdommen snakker mer tradisjonelt enn steinkjerungdommen, må man kunne anta det. Likevel antar jeg at de unges talemål i Kvam beveger seg i *retning* av talemålet til ungdommen i Steinkjer. *Noe* av grunnen til at det kanskje er slik, kan være at informantene i den unge aldergruppen jeg undersøker, alle går på samme videregående skole, der elever fra ulike steder i Steinkjer kommune er blandet. Dessuten må en regne med at de unge, i større grad enn de eldre, er mer mobile. De eldre har trolig i større grad holdt seg i ro på samme sted, mens det har blitt stadig mer populært for de unge å

reise rundt. Samtidig må en kunne påstå at de unge kommuniserer med omverdenen (områder utenfor Steinkjer kommune) i større grad enn de eldre gjør, og da spesielt via Internett. De unge er dermed mer utsatt for språklig påvirkning utenfra enn det de eldre er.

Det vil imidlertid være naturlig at de eldre i Steinkjer, fordi de bor i byen, bruker flere modifiserte former enn de eldre i Kvam, men at forskjellen mellom disse to gruppene ikke er så store som mellom unge i Steinkjer og unge i Kvam – av de årsaker jeg nevnte ovenfor. Som jeg nevnte innledningsvis, var det tidligere ikke så store forskjeller mellom talemålet i Steinkjer by og bygdene rundt, og dersom de eldres talemål ikke påvirkes like sterkt som de unges, skal de i *utgangspunktet* ikke snakke så ulikt.

Hypotesene mine blir dermed som følger:

1. Den yngre generasjonen i Kvam har beholdt mer av den tradisjonelle dialekten fra sitt område enn det den yngre generasjonen i Steinkjer har gjort, på samme måte som den eldre generasjonen i Kvam snakker mer tradisjonelt enn den eldre generasjonen i Steinkjer.
2. Utviklingen peker i retning av færre tradisjonelle former både i Steinkjer og i Kvam, men denne utviklingen har kommet lengre i Steinkjer enn i Kvam.
3. Det er større forskjell på talemålet mellom unge og eldre i Steinkjer enn mellom unge og eldre i Kvam.
4. Det er større forskjell i talemålet mellom unge fra Kvam og unge fra Steinkjer enn det er mellom eldre fra Kvam og eldre fra Steinkjer.

1.3 Om skrivemåten i eksemplene

Underveis i oppgaven vil det ofte komme eksempler på trønderske ord, og da for det meste de ord som har blitt undersøkt hos informantene. Det er viktig at uttalen av disse ordene blir gjengitt så presist som mulig, og jeg har derfor brukt enkelte symboler fra det internasjonale fonetiske alfabetet (IPA). Jeg har valgt kun å bruke symboler fra IPA for de lyder vi ikke har bokstaver for når vi skriver til daglig. Jeg bruker altså en enkel, fonemisk lydskrift som ikke angir uttalen fonemisk nøyaktig. Jeg kunne naturligvis valgt å bruke IPA hele veien, og til og med markert både trykk, pause og så videre, men det er ikke nødvendig i forhold til det jeg ønsket å undersøke. En annen grunn til at jeg ikke bruker IPA overalt, er for å gjøre det enklere for leseren. Det er ingen vits i å gjøre stoffet mer fremmed enn nødvendig. Dette betyr at jeg lar lyder som for eksempel *u*, *å*, og *o* bli skrevet med latinske bokstaver i eksemplene, fremfor å bruke IPA-symbolene [ʊ, u, o]. Lyder som tjukk /l/ er en annen sak – der har vi ingen latinsk bokstav som kan gjengi denne lyden, og derfor bruker jeg IPA-symbolet i slike tilfeller.

1.4 Oppgavens oppbygning

Nedenfor følger en beskrivelse av innholdet i de ulike kapitlene.

Kapittel 2 – Målet i Steinkjer og Kvam:

Dette kapitlet starter med en redegjørelse for geografiske forhold i de områdene jeg har hentet informantene fra – Steinkjer og Kvam. Det er dessuten sagt noe om samferdsel, næringsveier og viktige institusjoner på disse stedene. Deretter følger en beskrivelse av trøndersk, og da særlig målet i Steinkjer og Kvam – med fokus på et utvalg sentrale målmerker. Avslutningsvis jamfører jeg med talemålet i Trondheim, slik at eventuelle likheter / ulikheter mellom talemålet der og i Steinkjer / Kvam lettere kan påvises.

Kapittel 3 – Talemålsvarieteter og utviklingstendenser:

I dette kapitlet starter jeg med å si noe om ulike varieteter av norsk talemål. Jeg kommer inn på begreper som *dialekt*, *regionaltalemål* og *standardtalemål*. Deretter kommer det

sentrale i kapitlet – en redegjørelse og drøfting av ulike utjevningstendenser. Her vil jeg diskutere begrepene *regionalisering* og *standardisering*. I siste del av kapitlet kommer jeg inn på ulike årsaker til utjevning av dialekter. Her sier jeg noe om indre faktorer, men hovedvekten er lagt på de ytre faktorene.

Kapittel 4 – Om undersøkelsen:

Her kommer først en beskrivelse av informantutvalget i undersøkelsen. Deretter går jeg inn på de kriteriene som lå til grunn ved utvelgelsen av informantene. Deretter gjør jeg greie for hvordan informantene ble innhentet, samt for selve intervjuet og de fysiske forholdene rundt det. Siste del av kapitlet gir en oversikt over og beskrivelse av de språklige variablene i undersøkelsen.

Kapittel 5 – Resultater:

I dette kapitlet blir resultatene fra undersøkelsen systematisk presentert. Det er satt opp tabeller med resultatene innenfor hvert enkelt målmerke som er undersøkt. Jeg drøfter resultatene samtidig med presentasjonen av dem, og meningen med det er å gjøre det enklere for leseren, slik at det ikke blir nødvendig å bla frem og tilbake for å forstå drøftingen.

Kapittel 6 – Hypoteseutprøving og konklusjon:

I dette kapitlet prøver jeg ut den enkelte hypotese jeg formulerte i forkant av undersøkelsen. Det hele vil resultere i en konklusjon, der jeg sammenfatter det viktigste jeg har fått ut av undersøkelsen. Samtidig prøver jeg å si noe om hvordan utviklingen trolig blir i fremtiden.

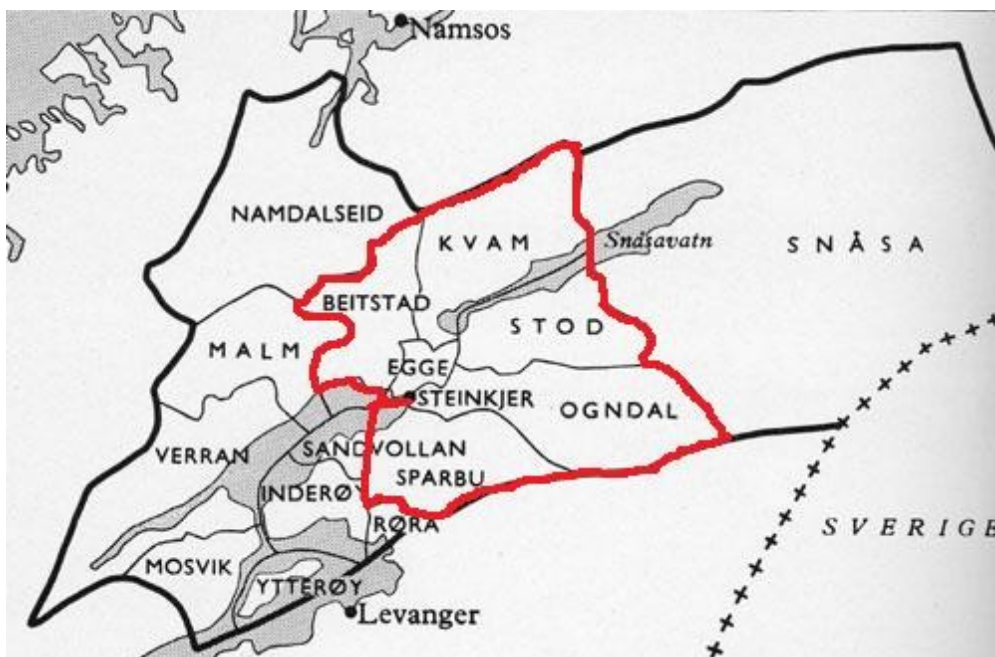
Bakerst i oppgaven er spørreskjemaet for undersøkelsen vedlagt. Skjemaet består av de 53 setningene informantene ble bedt om å si på sin dialekt.

2 Målet i Steinkjer og Kvam

I dette kapitlet vil jeg gjøre greie for de områdene jeg undersøker i oppgaven, altså Steinkjer og Kvam. Jeg vil først komme med noen geografiske opplysninger om stedene, for så å si noe om befolkning, samferdsel, viktige institusjoner og næringer. Mye av denne informasjonen vil være relevant å trekke inn når resultatene av dialektundersøkelsen skal analyseres i kapittel 5. Videre vil jeg gi en generell beskrivelse av talemålet i Steinkjer og talemålet i Kvam. Jeg vil gå inn på noen forskjeller mellom disse talemålene, og også sammenligne med trondheimsmålet. Da jeg ikke har lyktes i å finne særlig mye litteratur om talemålet i akkurat Steinkjer og Kvam, har jeg støttet meg en del på K. Brasets bok fra 1903 om Sparbu-målet (se kartet på neste side for å se Sparbu beliggenhet i forhold til Steinkjer).

2.1 Geografiske opplysninger

Steinkjer by og Kvam ligger begge i Steinkjer kommune, som er en forholdsvis stor kommune når det kommer til areal. Arealet er på 1564 km² og Steinkjer kommune er landets nest største jordbrukskommune (Steinkjer kommunes velkomstbrosjyre, side 4). Steinkjers nabokommuner er Verdal, Inderøy, Snåsa, Overhalla, Namdalseid, Namsos og Verran. Befolkningsantallet var per 1. januar 2010 21 080 innbyggere (<http://ssb.no/emner/02/01/10/folkemengde/tab-2010-03-11-18.html>). Av disse bor rundt 11 000 i Steinkjer, inkludert de nærmeste tettstedene. Folketellingen i 2001 viser at innbyggertallet den gang var 4149 i selve bykjernen, mens det i Kvam var 1033. (http://www.ssb.no/fob/kommunehefte/1702/fob_1702_tabeller.pdf). Steinkjer sentrum ligger omtrent 90 kilometer fra nærmeste flyplass, Trondheim lufthavn Værnes i Stjørdal, og 120 kilometer fra Trondheim. Bygda Kvam ligger ved Snåsavatnet og E6, rundt 23 kilometer nord for Steinkjer sentrum. Før kommunesammenslåingen i 1964 var Kvam en egen kommune, i likhet med Egge, Beitstad, Ogndal og Sparbu. Bare Steinkjer by utgjorde Steinkjer kommune før 1964.



Her ser vi kommunene før sammenslåingen i 1964. Dagens Steinkjer kommune (markert med rødt omriss) består av de tidligere småkommunene Beitstad, Kvam, Egge, Stod, Ogndal, Sparbu og Steinkjer. Kartet er hentet fra Steinkjerleksikonet (www.steinkjerleksikonet.no), og er et kart som Norges geografiske leksikon brukte for å markere det de kalte «Steinkjerdistriktet» - et begrep brukt om området rundt indre Trondheimsfjord. Dette området er markert med fet sort linje.

2.2 Samferdsel, næringsveier og institusjoner

Steinkjer by er fylkeshovedstaden i Nord-Trøndelag og naturligvis administrativt sentrum for hele Steinkjer kommune. Byen huser derfor en rekke viktige institusjoner. Blant annet finner vi her Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Fylkets hus (fylkeskommunen) og rådhus. Videre finner vi viktige utdanningsinstitusjoner – Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) har sitt hovedsete i Steinkjer sentrum, slik jeg også nevnte i kapittel 1. Høgskolens avdeling i Steinkjer har rundt 600 studenter innen landbruk og informasjonsteknologi (http://www.hint.no/om_hint/avdeling_for_landbruk_og_informasjonsteknologi). I tillegg har Steinkjer og Levanger en avdeling for økonomi, organisasjon og ledelse med til sammen 1217 studenter (http://www.hint.no/om_hint/avdeling_for_oekonomi_organisasjon_og_ledelse), og her er det også studenter som kommer fra andre kommuner.

I tillegg finner vi i Steinkjer videregående skole i byen. Dette er en stor skole med cirka 1100 elever og 240 ansatte (http://217.168.88.14/Arkiv/Dokumenter/Steinkjer_VGS/Elevhefte%202009%20-%202010.pdf), og skolen har elever fra hele kommunen, da den er den eneste videregående skolen i kommunen utenom Mære Landbruksskole. Skolen har også en del elever fra kommuner som ligger i nærheten. Byen har dessuten to ungdomsskoler; Egge ungdomsskole og Steinkjer ungdomsskole. Disse mottar også elever fra hele kommunen. Med andre ord går elever fra hele kommunen på skole sammen i oppimot seks år – noe som selvsagt er interessant i forbindelse med en dialektundersøkelse.

Steinkjer by har ellers kino, kulturhus, museer, idrettsanlegg, folkebibliotek og Midt-Norges største kjøpesenter, Amfi Steinkjer. Steinkjer er dessuten endestasjonen for Trønderbanen, som går mellom Trondheim og Steinkjer med avganger hver time på det hyppigste. Dette gjør at en del studenter og arbeidstakere pendler mellom Steinkjer og nærliggende byer som Verdal, Levanger, Stjørdal og Trondheim.

Når det gjelder Kvam, bor folk nokså spredt. Det finnes riktignok et slags sentrum og noen boligfelt, men mange bor spredt på ulike gårdsbruk. Kvam har en egen barneskole, kirke, eldresenter og butikk. I tillegg finnes en rekke lag og foreninger i bygda – jeg kan blant annet nevne Kvam historielag, Kvam bygdelag og Øvre Kvam mannskor. Det ligger dessuten flere forsamlingshus i bygda, og her arrangeres det ukentlig bingo.

2.3 Inndeling av trøndersk

Trøndersk snakkes i de to trønderfylkene og på Nordmøre, samt i bygdene Kvikne og Elgå i Nord-Østerdalen (Papazian og Helleland 2005:117). Trøndersk kan deles inn i ytre og indre mål. Det som skiller ytre og indre mål, er jamningsforholdene og bruken av dativ. «Dei ytre måla har ikkje dativ utanom heilt i sør (...) og berre tiljamning, dei indre har dativ og full jamning eller utjamning» (Papazian og Helleland 2005:119). Se punkt 2.4.2 for nærmere beskrivelse av jamning. Til de ytre målene regner vi «måla på Nordmøre og sør for den ytre delen av Trondheimsfjorden, på Fosen-halvøya og i ytre

Namdalen», mens vi til de indre målene regner «måla i Sør-Trøndelag minus den ytre delen, og Innherad (distrikta rundt den indre delen av Trondheimsfjorden) i Nord-Trøndelag. Liene og Snåsa høyrer òg nærmast til denne gruppa» (Papazian og Helleland 2005:119). Steinkjer og Kvam er å regne blant de indre målene.

2.4 Beskrivelse av trøndersk, især talemålet i Steinkjer og Kvam

I beskrivelsen nedenfor vil jeg komme til å omtale flere av de målmerkene jeg undersøker hos informantene. Dette gjelder dativ, jamning, apokope og substantivbøyning. De andre målmerkene jeg har undersøkt (senkning, agentsubstantiv og adjektivbøyning), er beskrevet i kapittel 4, i forbindelse med presentasjonen av de språklige variablene. Der har jeg dessuten ordnet variablene i kategoriene fonologiske og morfologiske trekk.

2.4.1 Jamveksregelen

Trøndersk følger jamveksregelen – i likhet med østlands- og midlandsmålene. Det som imidlertid skiller trøndersk fra for eksempel østlandsk, er utviklingen av jamveksord og overveksord. Jamveksord er ord som ikke har fått vokalreduksjon eller ikke har blitt apokopert, og som hadde kort førstestavelse i norrønt. Disse ordene hadde jamvekt i trykket på førstestavelen og endestavelen. Overveksordene derimot, hadde lang førstestavelse og trykklett endestavelse – på samme måte som at alle flerstavete norske ordformer i dag har en trykklett og en eller flere trykklette stavelser (Papazian og Helleland 2005:46). I trøndersk faller den trykklette vokalen bort (apokope) i overveksordene, mens den i østlandsk er svekket til reduksjonsvokalen *-e*. Videre er det forskjell på trøndersk og østlandsk når det gjelder fonemlengde i jamveksordene. I trøndersk har man de fleste steder lang konsonant i jamveksord som *vætta/våttå*, mens man i østlandsk har lang vokal – *veta* (Dalen 1990:120). I trøndersk har jamveksordene som regel jamning, mens overveksordene som regel har apokope.

2.4.2 Jamning

Jamning er tradisjonelt utbredt blant inntrøndere. I Trøndelag finner vi jamning i jamvektsordene. Jamning er «den utviklinga som har ført til at vokalen i rotstavinga har nærma seg eller vorti lik vokalen i endestavinga. Dersom vokalane blir heilt like, slik som i *varra/vårrå* 'vera' og *vukku/vokko* 'veke', seier vi at vi har *utjamning*; dersom det berre er tilnærming mellom vokalane, som i *værra* og *vækka*, kallar vi det *tiljamning*» (Dalen 1990:120). I noen bøker om dialekter står det om trøndermål at det er full utjamning i ord som for eksempel *stue* og *uke*: «Her [Innherred i Nord-Trøndelag, J.Ø.] er det nemleg mykje jamning (utjamning), ved jamning på /-u/ (i svakt hokjønn) som regel /u-u/, t.d. /stuggu, vukku/ (stove, veke) (...)» (Papazian og Helleland 2005:119). Også Arnold Dalen skriver at /vukku/ brukes i de indre målene (Dalen 1990:121). Dette stemmer etter min mening ikke når det gjelder Steinkjer- og Kvamsmålet, da jeg ikke kan huske å ha hørt ord som /vukku/ og /stuggu/ bli brukt der, selv om Steinkjer og Kvam tilhører de *indre* målene. Imidlertid står det følgende i en bok om Sparbu-målet fra 1903: «Ungdomen brukar helst formi *vækka*, som er Fosn-maal» (Braset 1903:9). Braset presenterer likevel /vukku/ som den tradisjonelle formen, så det må bety at sparbyggene generelt, utenom ungdommene, brukte /vukku/. Sparbu ligger ikke langt fra Steinkjer. Det kan tyde på at det nå er svært lenge siden /vukku/ ble brukt i Steinkjer, siden heller ikke Sparbu-ungdommene i 1903 brukte denne formen.

Jeg vil videre påstå at *stue* heller apokoperes til /stu/ fremfor å bli til jamningsordet /stuggu/, i Steinkjer og Kvam. Det samme vil nok gjelde *flue*, som trolig blir til /flu/ fremfor /fluggu/. Når det gjelder *uke*, blir nok formen /vækka/ brukt i de fleste tilfeller. Enkelte byungdommer bruker kanskje bokmålsformen *uke*. Jeg har tatt med både *uke*, *stue* og *flue* i undersøkelsen, for å se om jeg har rett i mine påstander. I tillegg til at jeg spurte informantene, har jeg forhørt meg med kjentfolk rundt omkring i Steinkjer, og jeg har utelukkende fått som svar at de aldri har hørt disse utjamningsformene bli brukt i Steinkjer eller Kvam. Generelt kan man si at utjamning i denne typen ord ikke er å finne i Steinkjer og Kvam – det brukes heller apokope, med unntak av i ordet *uke*.

Hva med jamning i maskuline jamvektsord? I Steinkjer og Kvam skal man etter min erfaring si for eksempel /hårrå/ for *hare*, /ståggå/ for *stige*, /påsså/ for *pose*, /nåvvå/ for

neve og så videre. Bruken av disse jamningsformene er nok i bruk av mange fremdeles, men det er trolig flere og flere av de unge som går over til å bruke bokmålsformene i stedet. Selv er jeg ikke konsekvent i bruken av jamning i denne typen ord – jeg blander. Når det gjelder jamning i infinitiv av verb, kan en også høre ulike former. En kan like gjerne høre både /vårrå/ og /vær/, /skråvvå/ og /skræv/, /våttå/ og /vit/ og så videre. Jamningsformene dominerer nok fremdeles, men den yngre garden tar nok i større grad i bruk apokoperte bokmålsformer, lik dem vi finner i Trondheim.

2.4.3 Apokope

Apokope henger tett sammen med jamveksregelen. Som nevnt i punkt 2.4.1, forsvinner den trykklette endevokalen i overveksordene på trøndersk. En feil mange gjør når de skal prøve å snakke trøndersk, er at de kutter alt for mange endelser, også i jamveksordene. Et eksempel på det var da en ikke-trøndersk kamerat av meg spurte om jeg skulle ha «ein pos», altså en *pose*.

Apokope kan vi finne i flere grupper ord:

- Infinitiv av verb: /å snakk/, /å leik/, /å sag/
- Ubestemt form av svake intetkjønnsord: /møt/, /nøst/, /beʎc/
- Ubestemt form av svake hunkjønnsord: /fɕask/, /grupp/, /øvels/
- Ubestemt form av svake hankjønnsord: /oks/, /mån/, /bakk/ (Dalen 1990:121)
- Preteritum av svake e-verb: /mått/, /arranʒeɕt/, /sept/

Minst apokope i Trøndelag finner vi på Røros, i Tydalen og i Øvre Gauldalen, der apokope bare forekommer i preteritum av hjelpeverb som /mått/, /hadd/ og så videre. Lierne har på sin side mest apokope i Trøndelag. Der finner vi apokope i substantiv, infinitiv av verb, preteritum av e-verb og til og med i presens av svake verb (Dalen 1990:124). I det området jeg undersøker, Steinkjer og Kvam, finner vi vanligvis apokope i infinitiv av verb, intetkjønnsord, svake hunkjønnsord. Etter egne erfaringer tør jeg påstå at svake hankjønnsord ikke apokoperes i Steinkjer og Kvam. I stedet for /ein oks/ sier man her /ein okksi/, /måni/ i stedet for /mån/ og /bakki/ i stedet for /bakk/.

Yngre personer bruker ofte normaliserte former som /okkse/, /måne/ og /bakke/.

2.4.4 Tjukk /l/

Bruken av tjukk /l/ varierer i Trøndelag. Vi finner tjukk /l/ av gammel /l/ overalt i Trøndelag, slik som i ordene /stoɾ/, /æɾv/ og /guɾ/, men vi finner i tillegg ord med tjukk /l/ av /rd/ mange steder i Trøndelag. Eksempler på slike ord er /gåɾ/, /noɾ/ og /haɾ/. På de steder som ligger i yttergrensene for dialektområdet som har tjukk /l/, finner vi bare tjukk /l/ av gammel /l/. Eksempler på slike steder er Oppdal, Rennebu, Selbu og Nordmøre. De andre sentrale dialektene har tjukk /l/ både av gammel /l/ og /rd/ (Dalen 1990:127). Steinkjer og Kvam ligger langt unna yttergrensene for ɾ-området, og har derfor tjukk /l/ i alle tilfeller der det er mulig. Selv har jeg likevel hørt enkelte ungdommer bruke /r/ i ord der de egentlig skulle brukt ɾ. De kan for eksempel si /bor/ i stedet for /boɾ/. De bruker altså en form som brukes i for eksempel talt bokmål. Dette blir ikke undersøkt nærmere i denne oppgaven, men det kan hende bruken av tjukk /l/ av /rd/ er på retur hos yngre i Steinkjer og Kvam.

2.4.5 Palatalisering

Palatalisering er et typisk trøndersk målmerke. Når folk skal imitere dialekten til trøndere, blir det som regel overdreven palatalisering. Det er nemlig ikke like mye palatalisering overalt i Trøndelag. Vi finner mest palatalisering sør i Trøndelag. Der har de også palatalisering i trykklette stavelser, i tillegg til at de har palatalisering etter trykksterk vokal. For eksempel sier vi i Steinkjer og Kvam /maɲɲ/ og /hoɲɲ/, men vi sier ikke /bilɲɲ/ og /trønderɲɲ/, slik de gjør i for eksempel Oppdal. Minst palatalisering finner vi i Lierne, og bruken av palatalisering øker jo lenger sør en kommer i Trøndelag (Dalen 1990:127).

I Steinkjer og Kvam brukes både palatal /n/, palatal /l/, palatalisert /k/, palatal /d/ og

palatal /t/. Eksempler på ord med palatalisering, er /baŋŋ/, /baʎʎ/, og /myççy/. Enkelte ganger hører jeg også palatalisert /k/ bli brukt i ordet *tenker*: /teŋŋçe/, i hovedsak hos enkelte eldre personer. Jeg har imidlertid ikke valgt å fokusere på bruk av palatalisering i undersøkelsen min, da de fleste trolig holder på palataliseringen fremdeles.

2.4.6 Substantivbøying

I trøndersk er det vanlig at substantiv i flertall ikke ender på /-r/, slik som for eksempel ordet /hesst/ gjør på Østlandet. Der sier man /hesster/, mens man i Trøndelag sier /hæssta/. Hvor utstrakt bortfallet av /-r/ er i flertallsformer av substantiv i Trøndelag, varierer. I deler av Sør-Trøndelag finner man bortfall av /-r/ i nesten alle substantiv, slik at det også heter /teinn/ i stedet for /teinner/, og /bøk/ i stedet for /bøker/ (Dalen 1990:129-130).

Jeg har nedenfor satt opp en oversikt over hvordan substantiv vanligvis bøyes i Steinkjer og Kvam.

Kjønn	Ubest. form, sg.	Best. form, sg.	Ubest. form, pl.	Best. form, pl.
Hankjønn, sterk	/hæsst/	/hæsstn/	/hæssta/	/hæsstan/
Hankjønn, svak	/oksi/ el. /okse/	/oksin/ el. /oksn/	/oksa/	/oksan/
Hunkjønn, sterk	/pænn/	/pænna/	/pænni/	/pænnin/
Hunkjønn, svak	/fʀassk/	/fʀasska/	/fʀasska/ el. /fʀasskå/	/fʀasskan/ el. /fʀasskån/
Intetkjønn	/hus/	/huse/	/hus/	/husa/ el. /husan/

Her er det flere ting som er verdt å merke seg. Den ene er at det finnes ulike former i svake hankjønnsord, slik jeg også nevnte i punkt 2.4.3 om apokope. I denne tabellen har jeg brukt ordet *okse* som eksempel. Formen /oksi/ anser jeg som den tradisjonelle varianten, mens /okse/ er den modifiserte varianten som særlig de yngre bruker. I beskrivelsen av Sparbu-målet bruker Braset (1903:7) blant annet ordene *hane* og *ende* som eksempel, og skriver at disse ordene får endelsene /-i/ og /-in/ i henholdsvis ubestemt og bestemt form entall. Altså har svake hankjønnsord tradisjonelt endelsen /-i/

i ubestemt form entall og /-in/ i bestemt form entall. De modifiserte endelsene i denne ordtypen er /-e/ og /-(e)n/ - altså de samme endelser som i standard østnorsk.

Det andre man skal merke seg her, er at svake hunkjønnsord kan bøyes på ulike måter. Endelsene /-å/ og /-ån/ har jeg funnet stort sett i Kvam, men også hos enkelte eldre i Steinkjer, selv om det hevdes av enkelte at endelsene /-å/ og /-ån/ tilhører bare Kvam, og ikke Steinkjer. Mest utbredt er nok bruken av endelsene /-a/ og /-an/ i Steinkjer. Steinkjer hadde nok endelsene /-å/ og /-ån/ tidligere – i alle fall hadde Sparbu det, ifølge K. Braset (1903:8-9), som bruker ordet *vise* som eksempel. Ordet *vise* fikk da formen /viså/ i ubestemt form flertall og /visån/ i bestemt form flertall. Dette er imidlertid noe som blir undersøkt hos informantene i undersøkelsen min, så jeg kommer tilbake til dette i forbindelse med presentasjonen av resultatene.

Videre ser vi at bestemt form flertall av intetkjønnsord har to mulige endelser: /-a/ og /-an/. Endelsen /-a/ er den tradisjonelle, som de godt voksne og de eldre bruker, mens /-an/ er den modifiserte. Selv bruker jeg den sistnevnte, og mitt inntrykk er at denne modifiserte endelsen er ganske så utbredt blant de yngre. Former som /husan/ og /fatan/ har oppstått i Steinkjer etter påvirkning fra Trondheim, og «er på frammarsj blant dei yngre trønderske språkbrukarane, spesielt i sentrale strøk» (Dalen 1990:131). Også deler av Gudbrandsdalen, samt bymål i for eksempel Levanger og Kristiansund har disse formene (Skjekkeland 1997:147).

2.4.7 Dativ

Tradisjonelt har dativ vært i bruk i mange trønderske dialekter. Dalen (1990:133) skriver: «Dativ har heilt til det siste vori i bruk i dei trønderske dialektane, med unntak av fosenmåla og dei ytre namdalsmåla. Bymåla i Trondheim og Kristiansund har også mangla dativ, mens rørosmålet har hatt slike former». Dativ har med andre ord vært, og er til en viss grad fremdeles, i bruk i inntrøndersk målområde. Først og fremst er nok dativ å finne hos de eldre, men også yngre kan nok bruke dativ i enkelte stivnede uttrykk. Dativ er et av målmerkene som undersøkes i denne oppgaven, og er derfor ytterligere beskrevet i punkt 4.3.2.

2.5 Jamføring med talemålet i Trondheim

I Trondheim snakker man, som i flere andre byer, ulikt avhengig hvilken del av byen man kommer fra. I Trondheim er folk som bor på Singsaker og Berg kjent for å snakke «penere» enn de som bor i andre deler av byen. Talemålet på Singsaker og Berg kjennetegnes ved at man bruker talemålsformer som ligger nært opp til bokmålet (Fintoft og Mjaavatn 1980:10). Begrepet «fintrøndersk» brukes ofte om dette talemålet. Jeg konsentrerer meg her om å gi en karakteristikk av talemålet i resten av Trondheim, da jeg tror det er dette som er mest relevant i forhold til sammenligninger med steinkjermålet senere i oppgaven.

Man skulle tro at trondheimsmålet hadde mer til felles med østtrøndersk enn det har, siden Trondheim ligger på østtrøndersk område. I stedet har trondheimsmålet mye til felles med vesttrøndersk mål. Blant annet finner vi i Trondheim tiljammingsformer i stedet for utjammingsformer i ord som for eksempel /vårrå/ - i Trondheim sier man som regel /værra/. I tillegg mangler Trondheim palatalisering av velarer i trykklette stavelser – for eksempel sier man /bækken/ i stedet for /beccen/. Videre har trondheimsmålet endingen /-a/ i ord der bygdemålene rundt som regel har /-å/, for eksempel i svake hunkjønnsord: /flaska-flaskan/ i stedet for /flaskå-flaskån/. I tillegg finner vi intetkjønnsord i Trondheim som ender på /-an/ der bygdemålene har /-a/ (Dalen og Stemshaug 1972:35). Et eksempel på det er ordet /tak/, der bygdemålene har formen /taka/ i bestemt form flertall, mens trondhjemmerne har /takan/. Disse trondheimsformene er, som nevnt i punkt 2.4.6, også å finne hos flere av de unge i Steinkjer.

Dativ skiller også trondheimsmålet fra bygdemålene rundt – dativ finner vi ikke i Trondheim. I trondheimsmålet finner vi dessuten mange lånord fra bokmål. En form som man til tider hører i Trondheim, og også i Steinkjer, er /ikke/ i stedet for /icc/. Eksempler på andre ord som sammenfaller helt eller delvis med bokmål, er /jæmm, fræmm, vætt/. Det er vanlig at talemål i byer som fungerer som sentrum for en landsdel, har enklere lydsystem og grammatikk enn bygdene rundt. Talemålet i større byer vil ta opp lydlige og grammatiske former som er samlende for landsdelen (Dalen

og Stemshaug 1972:33).

Ellers har trondheimsmålet beholdt apokope i verb, men i tillegg til apokope i overvektsordene finner man nå, særlig hos yngre, apokope i jamvektsord som /å kåmm, å vit/. Før het det /kåmma, vætta/. Videre har ofte svake substantiv /-e/ i ord som /krone, hane, f̄raske/. Man finner altså mange sterkt bokmålsinspirerte former i Trondheim. I tillegg hører vi kompromissformer som /lætter/ - et kompromiss mellom det trønderske /lættar/ og det bokmålske *lettere*. Et annet eksempel er kompromissformen /kvær/, som er et kompromiss mellom /kvar/ og det bokmålske /vær/. Trondheimsmålet har imidlertid mange trønderske særtrekk ved seg fortsatt. Fremdeles er det vanlig med diftonger som /ei, øy, øu/, der en i sørøstlandsk har /æi og /æu/. Vi finner også de vanlige enstavede sterke presensformene med omlyd, for eksempel /fiɲɲ, søv/.

Pronomenformene er også de samme som på mange andre steder i Trøndelag. Man sier /æ, hu, dæmm/ (Papazian og Helleland 2005:121). Imidlertid er Trondheim kjent for å bruke formen /dåkker/ for det personlige pronomenet *dere*, både i subjektsform og objektsform. I Namdalen og det nordlige Innherred brukes formen /dåkk/ i subjekts- og objektsform, mens man i det sørlige Innherred (sør for Malm, Beitstad og Stod) bruker /di/ som subjektsform og /dåkk/ som objektsform. Selv om Trondheim bruker /dåkker/, ser det ikke ut til at denne formen sprer seg til andre deler av Trøndelag. Derimot er det formen /dåkk/ som står sterkest (Dalen og Stemshaug 1972:32/ Dalen 1990:132). Det kan vi merke blant annet i Steinkjer. Der hører man i dag formen /dåkk/ bli brukt i både subjekts- og objektsform, mens eldre kan skille mellom /di/ og /dåkk/.

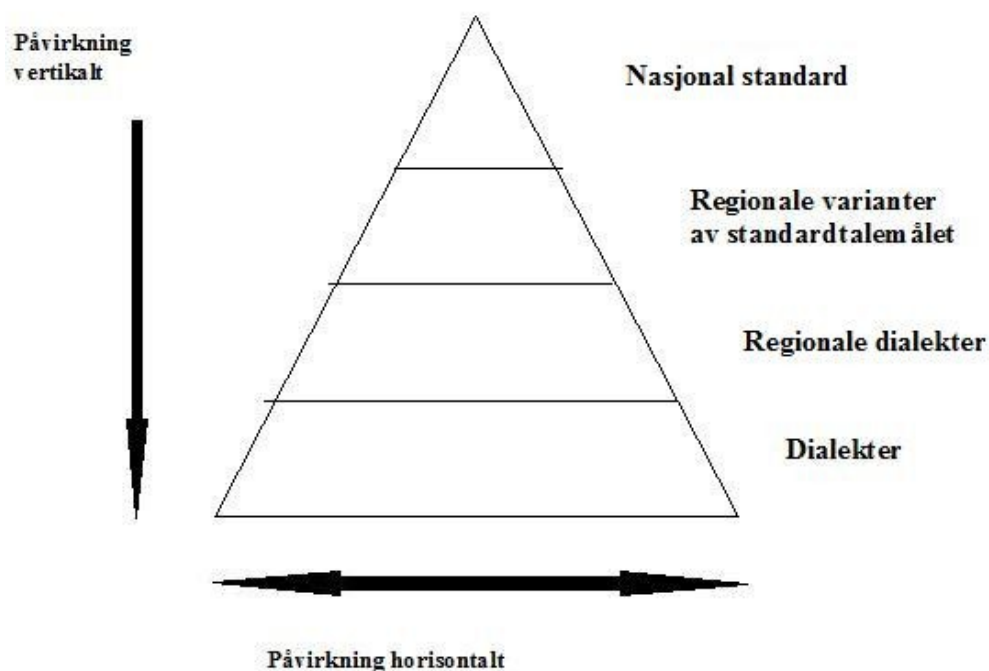
Tendensen er likevel klar, dersom en ser bort fra det sistnevnte eksemplet. Trondheimsmålet har en stor påvirkningskraft på talemålet i trønderske byer og tettsteder, og det er vist i en rekke eksempler i dette og andre punkt i dette kapitlet. Utviklingen ser ut til å gå mot en regional standarddialekt med det folkelige trondheimsmålet som norm (Dalen 1990:135). Dette er utviklingstrekk jeg vil gå nærmere inn på i neste kapittel.

3 Talemålsvarieteter og utviklingstendenser

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for en del teori om utviklingstendensene i norsk talemål, som vil være relevant å se tilbake på i forbindelse med analyser av resultatene i undersøkelsen min. Jeg vil på de neste sidene først avklare hva jeg forstår med en del sentrale begreper, særlig når det gjelder ulike varieteter av norsk talemål, for så å gå nærmere inn på de ulike utviklingstendensene i norsk talemål. Jeg vil til slutt gå inn på mulige årsaker til den utviklingen som skjer. Her vil jeg særlig fokusere på Trondheim og Steinkjer, siden det er mest relevant for min oppgave.

3.1 Varieteter av norsk talemål

Det finnes ulike varieteter av norsk talemål. Auer og Hinskens (1996:7) har laget en trekantet modell som for det første viser en inndeling av talemål med ulikt bruksområde og ulik prestisje. For det andre viser modellen hvordan utvikling i talemål kan foregå (se en noe annerledes utgave av modellen nedenfor), og denne kommer jeg tilbake til i diskusjonen om utviklingstendensene. I modellen ser vi hvordan varieteter av talemål er ordnet hierarkisk. Vi finner et såkalt *nasjonalt / overregionalt standardtalemål* på toppen av hierarkiet. Under finner vi *regionale varianter av standardtalemålet*. Deretter kommer *regionale dialekter* og nederst de ulike *dialektene*.



3.1.1 Dialekt

Begrepet *dialekt* blir brukt på ulike måter. Noen bruker begrepet slik at *dialekt* blir det samme som en lokal eller sosial *talemålsvarietet*, og dialekt blir da noe alle snakker. Papazian og Helleland (2005:26) skriver at man ved en slik bruk av begrepet *dialekt* bør si at for eksempel bokmål og nynorsk er *skriftlige* varieteter for riksspråket, men *muntlige* varieteter for «dialekter». De mener en slik språkbruk er forvirrende, da man kan kjenne igjen en varietet som den samme varietetten enten den er skrevet eller talt. Det er vel ingen grunn til å kalle for eksempel skriftlig bokmål *riksspråk* og samtidig muntlig bokmål *dialekt*? Vi kan altså si at det går an å snakke bokmål, og ikke dialekt, dersom man «snakkar ein varietet som ligg innafør rammene av det skriftlege bokmålet». Hva er da en dialekt? Papazian og Helleland forstår begrepet *dialekt* på følgende måte:

(...) *lokale* varietetar, knytt til «landskap» eller «distrikt» som Trøndelag eller Skåne, m.a.o. avgrensa til ein større el. mindre *del* av området for nasjonalspråket – ein landsdel (Austlands-dialekt), eit distrikt (Romeriks-dialekt), ei bygd (Sørums-dialekt) eller ein by (Oslo-dialekt) (Papazian og Helleland 2005:26)

Som Papazian og Helleland også påpeker, er *dialekt* et vidt begrep. Det «kan omfatte alt frå dei største dialektgruppene (t.d. austnorsk) «ned» til det einskilde by- eller bygdemålet, som er det minste språksamfunnet vi reknar med». Både *trøndersk* generelt, *trondheimsmålet*, *steinkjermålet* og *kvamsmålet* blir derfor alt sammen dialekter, men på ulike nivåer. Videre i oppgaven vil jeg holde meg til Papazians og Hellelands definisjon av *dialekt*. Jeg vil med andre ord ikke la dialektbegrepet omfatte talt bokmål og nynorsk.

3.1.2 Regional dialekt

I den trekantede modellen på forrige side finner vi begrepet *regionale dialekter*, og det finner vi på nest laveste nivå i modellen. Med *regional dialekt* kunne vi forstå en felles dialekt som brukes i en hel region, for eksempel trøndelagsregionen. En slik fellesdialekt har vi nok ikke, for ingen snakker helt likt i hele Trøndelag. Derimot kunne

vi heller si at bymålene i regionshovedstedene burde plasseres på det nest laveste nivået i modellen, i stedet for de regionale dialektene, siden det i hovedsak er språktrekk i disse bymålene som sprer seg til de ulike talemålene i regionen.

I våre dager er det nok svært vanleg at dialektdrag frå «storbyen» først spreier seg til andre byar og tettstader i regionen eller landet. I neste omgang trengjer dei nye formene i bymålet seg inn i bygdemåla rundt desse stadene. Spreiing av språkdrag frå by til by har me ovanfor kalla spreiiing etter eit «hoppe»-mønster (i språksosiologien også kalla «urban jumping»). Forsking har vist at det ikkje er «finspråket» i byen, men heller lågstatusvarianten (folkemålet) som har størst gjennomslagskraft. Det er dette språket som er «ekspansivt» og som kjem til å prega talemålet i regionen (Skjekkeland 1997:23).

Trondheim har *to* talemål. Det ene er det som på folkemunne kalles «fintrøndersk», og som vi også kunne kalle *standard-trøndersk*, da det er en varietet som er et *talt* bokmål, men med trøndersk aksent (se neste punkt om regionale varianter av standardtalemål). Det andre er det trondheimsmålet som kan svare til det Skjekkeland her kaller «lågstatusvarianten (folkemålet)». Det blir da trondheimsmålet vi kan kalle *dialekt*, og derfor bruker jeg heretter begrepet *trondheimsdialekten* om dette talemålet. Det må altså være *trondheimsdialekten* som blir å betrakte som det talemålet som har størst påvirkningskraft på resten av dialektene i Trøndelag, og som for Trøndelags vedkommende skal plasseres på det nest laveste nivået i modellen til Auer og Hinskens.

3.1.3 Standardtalemål – overregionalt og regionalt

Det vil være grunnleggende for diskusjonen i dette kapitlet å klargjøre hva som menes med *standardtalemål*. Vi har ikke et offisielt standardtalemål her til lands, som regulerer den muntlige språkbruken i for eksempel ulike offisielle sammenhenger. Spørsmålet som imidlertid har vært diskutert, er om vi har ett eller flere *uoffisielle* standardtalemål i Norge. Aller først kan vi se på Unn Røynelands forklaring av begrepet standardtalemål i *Språkmøte* (2003:23):

Eit standardtalemål ligg per definisjon nær skriftspråket og er eit overregionalt talemål som skal vere overordna regionale, sosiale og etniske skilje – og er dermed ulikt geolektar, sosiolektar og etnolektar. I praksis viser det seg likevel

ofte at det som får status som såkalla *overregionalt standardtalemål*, gjerne vert brukt i særkilde område (ofte i og rundt hovudstaden i eit land) og av dei sosiale laga og etniske gruppene som sit med det kulturelle hegemoniet i det aktuelle landet. Utviklinga av ein skriftspråkleg standard, pluss geografisk konsentrasjon av menneske frå samfunnseliten i administrative og/eller ideologiske sentrum, er såleis to avgjerande føresetnader for etableringa av eit standardtalemål. Hovudstaden i eit land er det mest typiske døme på eit slikt maktpolitisk sentrum.

Per definisjon skal altså et overregionalt talemål være overordnet for eksempel regionale forskjeller, altså være helt landsgyldig uten noen form for variasjon. Man må vel anta at uansett hvor skriftsspråknært man skulle prøve å snakke, vil talemålet være farget av bymålene eller dialektene generelt innenfor den regionen man er oppvokst i. Det er med andre ord ikke sikkert at det eksisterer noe enhetlig, overregionalt standardtalemål i Norge, og i så fall blir dette en overflødig kategori for oss. Det finnes imidlertid regionale uttalevarianter av bokmålet. «Fintrøndersken», rettere sagt standard-trøndersken, er allerede nevnt. På samme måte har vi standard-østlandsk, standard-nordnorsk og så videre.

Vi har ett standard-talemål/muntlig riksspråk som i *grammatikk og leksikon* i store trekk svarer til skriftnormalen bokmål, især de «konservative» formene – og dermed også til den uoffisielle skriftnormalen riksmål – men som i *uttalen* liksom andre standardtalemål opptre i *lokale (regionale) eller dialektiske varianter* (Papazian 2003:250).

Papazian mener altså at vi har et standardtalemål i Norge, og at dette finnes i ulike regionale varianter. Kanskje er det disse regionale talemålene som for Norges vedkommende vil være det øverste nivået i modellen til Auer og Hinskens? Det må det bli, dersom det ikke eksisterer noe enhetlig, overregionalt standardtalemål. Det er imidlertid rimelig å anta at innflytelsen disse regionale standardtalemålene har på dialektene rundt omkring varierer. Standard-østlandsken har trolig størst innflytelse, da det er dette talemålet som er overrepresentert i for eksempel mediene, og fordi det norske maktsentrumet befinner seg på Østlandet (hovedsakelig Oslo). Det er ikke særlig sannsynlig at for eksempel standard-trøndersken skulle ha en like stor påvirkningskraft.

Legg merke til at Papazian har skrevet «ett standard-talemål/muntlig riksspråk». Det kommer av at blant annet han og Språkrådet ikke regner nynorsk som talemål. De viser

til at nynorsken ikke er et *morsmål* for noen, men bare et andrespråk som enkelte folk i for eksempel akademia, TV og skolen har lært seg – ofte fordi det har sammenheng med jobben de har (Papazian 2003:249-250). NRK har for eksempel egne språkregler som gjelder for sine ansatte. En av reglene lyder som følger: «I nyhetsendinger og programinformasjon skal programledere og annonsører bruke offisielt bokmål eller nynorsk. Redaktørene kan gjøre unntak dersom det ikke er i strid med reglene og retningslinjene nedenfor» (<http://www.sprakradet.no/Politikk-Fakta/Spraakpolitikk/NRK/>).

3.2 Utjevningstendenser – regionalisering og standardisering

Unn Røyneland (2005:39) bruker begrepet *dialektnivellering*. Dialektnivellering er en prosess som reduserer den strukturelle variasjonen i et lingvistisk system, for eksempel språk eller dialekter. Det er altså snakk om en *utjevningsprosess*. Det finnes to sentrale utjevningsprosesser som skal tas opp her: *regionalisering* og *standardisering*. Det vil være nyttig å se litt nærmere på forskjellen mellom disse to begrepene i forbindelse med undersøkelsene i denne oppgaven. Henger disse to utjevningsprosessene sammen på noen måte, eller det to utjevningsprosesser som er uavhengige av hverandre? Dette er et omdiskutert tema hos flere språkforskere.

Standardisering har å gjøre med den påvirkningen de to riksspråkene bokmål og nynorsk har på talemålet. Dette er riktignok to *skriftspråk*, men det finnes en god del mennesker som har talemål som ligger nært opp til ett av skriftspråkene, og det er særlig bokmålet det er snakk om her. Nynorsken ser ikke ut til å ha noen særlig stor påvirkning på dialektene rundt omkring, men det har bokmålet hatt. Det er flere grunner til det. Den ene er at bokmålet var tatt i bruk som talemål for over 300 år siden. Den andre grunnen er at de fleste skriver bokmål til daglig. Dette gjør da at bokmålet påvirker dialekter over hele landet, og da særlig dialektene på Østlandet og bymålene – og disse påvirker igjen bygdemålene (Papazian og Helleland 2005:142). Bokmålet blir altså å anse som en slags nasjonal standard som alle nordmenn mer eller mindre må forholde seg til, uansett hva slags skriftspråk de selv måtte skrive.

Det at bokmålet påvirker de større byene, som igjen påvirker bygdemålene, betegnes som *standardisering*, og dette skiller seg fra *regionalisering* ved at den førstnevnte utviklingen skjer *vertikalt*, og den andre *horisontalt* (Røyneland 2005:50). Disse prosessene er illustrert i den trekantede modellen som jeg startet med å vise til i dette kapitlet (punkt 3.1).

Jeg har tidligere i dette kapitlet diskutert om det øverste nivået i trekanten eksisterer i Norge, altså et enhetlig, overregionalt standardtalemål. Hvis vi utelukker det øverste nivået, vil et eksempel på en vertikal påvirkning, altså standardisering, være at talt bokmål i Trøndelag, altså standard-trøndersk («fintrøndersk»), vil påvirke trondheimsdialekten – den er som nevnt den dialekten som bør plasseres på det nest laveste nivået i trekanten til Auer og Hinskens, i stedet for et *regionaltalemål*. Trondheimsdialekten påvirker videre de enkelte dialektene rundt omkring i regionen, for eksempel steinkjerdialekten. Steinkjerdialekten kan igjen påvirke bygdemålene rundt byen. Kvamsmålet er et eksempel på et slikt bygdemål. En vertikal påvirkning på for eksempel steinkjerdialekten må også kunne skje uten at Trondheim fungerer som et «mellomledd». Med de store kommunikasjonsmulighetene som finnes i dag, og den store påvirkningen media har, må også standard-østnorsken ha en direkte påvirkning på de ulike dialektene, også utenfor regionsentrene. Dette kan for eksempel skje gjennom NRK eller innflyttere.

Påvirkning horisontalt kan skje ved at de ulike talemålene på samme nivå påvirker og tilnærmer seg hverandre. Dersom talemålet i Levanger skulle påvirke talemålet i Verdal, og omvendt, ville det være et eksempel på horisontal påvirkning. Unn Røyneland (2005:44) skriver om begrepet *konvergens* som innebærer at varieteter nærmer seg hverandre og begrepet *advergens* som innebærer at den ene varietetet nærmer seg en annen:

Ifølge Auer (2001) er *konvergens* mest typisk for nivellering langs den horisontale akse sidan sannsynlegheita for at begge dialektane vil nærme seg kvarandre er størst når den relative makt og statusbalansen mellom dei impliserte varietetane er nokonlunde symmetrisk. Det mest typiske for nivellering langs den vertikale akse, er derimot *advergens*, dvs. det at den eine av varietetane nærmar seg den andre. Det mest vanlege bilete er at dialekten nærmar seg

standarden, men ikkje motsett, fordi det relative makt- og statusforholdet mellom standard og dialekt i regelen er asymmetrisk (Røyneland 2005:44).

En påvirkning fra oslomålet på trondheimsmålet blir et godt eksempel på advergens. Likeens snakker vi om advergens når trondheimsmålet påvirker steinkjermålet. I begge disse tilfellene er makt- og statusforholdet asymmetrisk – derfor er det sjelden påvirkningen skjer den motsatte veien, ved at for eksempel steinkjermålet skulle påvirke trondheimsmålet. Trondheim har med alle sine innbyggere og viktige samfunnsinstitusjoner større mulighet til å påvirke byene rundt i Trøndelag enn det Steinkjer har.

Er det da slik at standardisering og regionalisering er to utviklingstendenser som foregår uavhengig av hverandre? Regionaliseringen og standardiseringen må likevel henge nært sammen. Er det ikke slik at regionaliseringen av og til er betinget av standardiseringen? Vil ikke noe av utjevningen av talemålet mellom to små byer i en region være betinget av at begge påvirkes av talemålet i en større by?

Sandøy skriver følgende: «Det er ein allmenn tendens til at dialektforskjellane mellom dei minste lokalitetane forsvinn til fordel for språkdrag som dekkjer et større område, det vi kallar *regionalisering*» (Sandøy 2003:227). Hvis dialektforskjellene mellom små lokaliteter utjevnes eller forsvinner til fordel for språktrekk som dekker et større område, kan det jo *også* være snakk om *standardisering*, siden for eksempel talemålet i større byer, som trondheimsdialekten, er påvirket fra regionale standardtalemål, for eksempel standard-trøndersken. En påvirkning fra et større område på mindre områder må være en *vertikal* påvirkning. Derfor må vi kunne si at det i mange tilfeller vil være en vertikal og horisontal påvirkning samtidig, ergo kan det være snakk om både standardisering og regionalisering i ett og samme tilfelle. Skjekkeland viser til Røyneland som skriver om akkurat dette:

Nå er det likevel slik at den horisontale og den vertikale dimensjonen i praksis ofte er gjensidig avhengig av kvarandre, og kan derfor vera vanskelege å halda heilt åtskilde. Det som dermed må vera viktig, er å prøva å halda *prosess* og *produkt* åtskilde, seier Røyneland (s. 103), og viser til det Peter Auer slår fast: *Prosess*en standardisering kan få andre *resultat* enn standardmål. Resultatet av ein standardiseringsprosess kan t.d. godt vera at det veks fram ein regional

varietet som både skil seg frå andre regionale varietetar og frå standardmålet (Auer & di Luzio (red.) 1988:44 f.) (Skjekkeland 2000:73).

Det er altså ikke lett å holde disse to prosessene fra hverandre, og Skjekkeland konkluderer med at regionalisering i en del tilfeller kan falle sammen med standardisering, siden et standarddrag også kan finnes som et geografisk drag i regionen. Han viser igjen til Røyneland som sier at regionalisering og standardisering kan sies å være nært relaterte, men de to prosessene er ikke identiske (Skjekkeland 2000:73).

Spørsmålet blir da hvordan vi skal forholde oss til begrepene *standardisering* og *regionalisering* senere i denne oppgaven. Jeg velger å støtte meg på Kari Anne Vold Ulset, som studerte ungdommers talemål i nedre Melhus i sin hovedoppgave, våren 2002. Hun brukte begrepet standardisering bare hvis det var *standardformer*, altså bokmålsformer eller bokmålsnære former, som bredte seg, mens hun brukte begrepet regionalisering dersom det var *trondheimsformer* som bredte seg (Ulset 2002:29). I mitt tilfelle vil jeg snakke om regionalisering, både når trondheimsformer sprer seg til Steinkjer og/eller Kvam, og når steinkjerformer sprer seg til Kvam. Standardiseringsbegrepet vil jeg også bruke på samme måte som Ulset gjorde.

3.3 Årsaker til utviklingen

Det kan være en rekke årsaker til at dialekter påvirkes og/eller utjevnes. Ofte skiller man mellom indre faktorer og ytre faktorer, og jeg vil her legge hovedvekten på de ytre faktorene.

3.3.1 Indre faktorer

Når vi snakker om indre faktorer i forbindelse med språk- og dialektutvikling, mener vi faktorer i selve *språket*. Det finnes altså faktorer i språket som fører til en utvikling/endring. Språkutviklingen skjer blant annet fordi nye språkbrukere må systematisere språket på nytt – de prøver og feiler når de skal bygge opp strukturen i

språkkompetansen sin (Sandøy 1996:129). Det er derfor ikke mulig at nye språkbrukere snakker akkurat likedan som eldre språkbrukere:

Alle spesielle reglar og unntak frå reglane tar det lang tid å lære. Såpass innfløkt som språkbyggnaden eigentlig er, har ingen kontroll med at det språket den nye generasjonen har lært, er fullt ut det same som språket åt dei eldre. Dei unge kan kort og godt ha laga seg eit system som på sine premissar er meir konsekvent enn det gamle var. I sjølve språksystemet ligg det altså eit stadig tildriv til *nyregulering*, og eit levande språk har alltid ein kime i seg til forandring (Sandøy 1996:130).

Sandøy nevner flere indre faktorer. Den ene er den han kaller *regelinnsnevring*. Det vil si at en grammatisk regel blir mer avgrenset eller forsvinner. En annen faktor er *regelutvidning*, som innebærer at en regel får en mer generell form. Sandøy eksemplifiserer ved blant annet å vise til bruken av r-endelse i ubestemt form flertall av intetkjønnsord. Han mener at endelsene i ubestemt form flertall av hankjønns- og hunkjønnsord, som jo ofte får r-endelse, kan ha gjort det lettere for intetkjønnsordene å få r-endelse. Det er i mange dialekter vanlig å si *epler*, selv om ubestemt form flertall av intetkjønnsord fra gammelt av mangler en entydig flertallsendelse, slik at det heter *eple* i både entall og flertall (Sandøy 1996:132).

Her kommer vi også inn på det begrepet som kalles *analogi*. Det vil si at uproduktive klasser, som er klasser som ikke får flere medlemmer, får medlemmene sine overført til produktive klasser. Dette kan illustreres ved dette eksemplet av Sandøy:

Ikkje-produktiv er den maskuline er-klassen (f.eks. *benker, sauer*), som i svært mange dialekter er på veg over til den produktive ar-klassen. I feminine substantiv ser derimot ar-klassen ut til å halde seg betre, kanskje fordi suffikset *-ing* er produktivt. Nye feminine ord på *-ing*, f.eks. verbalsubstantiva, får nemlig fast *-a(r)* i fleirtal: *saneringar* osv. Dermed er altså bøyingsendinga *-a(r)* produktiv, og også ord som *myr, reim* osv. kan lettare halde på denne bøyinga (Sandøy 1996:133).

Enda en faktor som kan nevnes, er *naturlighet*. Sandøy (1996:135) skriver at enkelte trekk er mer frekvente i et språk, mens andre er mer sjeldne. De mest frekvente trekkene kan man si er mer *naturlige*. Sandøy nevner skarre-r-en som eksempel. Bruken av skarre-r har økt, noe som kan ha å gjøre med at skarre-r-en kan virke mer *naturlig* for barn. Skarre-r-en er lettere å uttale enn rulle-r-en, og derfor mestrer barn tidligere

skarre-r.

3.3.2 Ytre faktorer

A) Økt mobilitet, bedre kommunikasjonsmidler og sentralisering

«Kjenneteikn ved utviklinga i dagens samfunn er m.a. *overgang frå eit bufast til eit mobilt samfunn* og store endringar i *busetjingsmønsteret*» (Skjekkeland 1997:22). Det har skjedd en stor utvikling opp gjennom årene når det gjelder kommunikasjon og mobilitet. Fly, jernbane, bil og buss har gjort det lett å ferdes rundt i Norge og verden ellers – en helt annen mulighet til å komme seg rundt sammenlignet med for hundre år tilbake. I Trøndelag er det også enkelt å flytte på seg, blant annet gjennom Trønderbanen som har hyppige avganger, samt et forholdsvis godt utbygd bussrutenett. Massebilismen har gjort det enkelt for blant annet ungdom å dra på fest i bygder og byer som tidligere ikke var tilgjengelig grunnet stor avstand. I det hele tatt reiser og flytter vi mer enn før, enten fra landsbygda til byene og omvendt, eller fra en by / bygde til en annen. Dette åpner for påvirkning på de som fra før av bor på det stedet man flytter til, i alle fall hvis det er snakk om *mange* innflyttere. Dette gjelder særlig for små steder – i store byer skal det mer til før innflytterne får noen særlig påvirkningskraft når det gjelder talemålet (Papazian og Helleland 2005:146-147).

I tillegg ser vi en økende tendens til sentralisering, blant annet gjennom at mindre skoler slås sammen, og at elever fra ulike bygder således møter hverandre i hverdagen. Når små grendeskoler blir lagt ned, og elevene i svært lav alder må gå på skole et annet sted enn der de bor, utsettes de for en påvirkning fra andre i mange år fremover. De unge som velger å gå over i høyere utdanning etter videregående skole, må jo enten flytte til nærmeste høyskole eller universitet, eller dra til en helt annet del av landet, dersom den nærmeste utdanningsinstitusjonen ikke tilbyr den utdanningen de ønsker. Skulle de etter endt utdanning flytte tilbake til det stedet der de vokste opp, er det sannsynlig at talemålet deres har blitt påvirket i ganske stor grad, i alle fall hvis utdanningen har pågått i en del år. Dette kan igjen føre til at de hjemkomne påvirker de som har vært boende på hjemlassen hele tiden, uten å ha flyttet ut.

Byer, og da særlig de større, har mange administrative institusjoner som bygder og tettsteder må forholde seg til. Det åpner for dialektpåvirkning, og særlig når en rekke folk fra bygdene rundt disse byene til daglig arbeider i de administrative institusjonene. De som arbeider i de administrative institusjonene må også ofte forholde seg til offentlige kontorer som ligger andre steder i landet, og dermed blir påvirkningen enda større.

Andre årsaker til at talemålene utjevnes er utviklingen av *nye* kommunikasjonsformer. Folk kommer stadig oftere i kontakt med andre talemål gjennom blant annet massemedia (Skjekkeland 1997:22), og da særlig gjennom aviser, radio og fjernsyn. Dette fører til hyppigere kontakt med skriftlig riksspråk, og da er bokmålet dominerende. Vi må heller ikke glemme Internett. Barn og ungdommer er hyppige brukere av Internett og mobiltelefon, og de kommuniserer mye med jevnaldrende på denne arenaen. Vi har i forbindelse med dette sett at de unge, og også voksne, ofte skriver på sin egen dialekt når de kommuniserer på Internett og via tekstmeldinger gjennom mobiltelefonen. Således kan de lett «utsettes» for hverandres dialekter, og kanskje forenkler de dialekten noe når de skriver på denne måten. Foreldrene er altså ikke lenger så store språklige forbilder som de var før, slik Skjekkeland også påpeker. Nå får barn og unge i større grad denne påvirkningen fra barnehage og skole – og da er naturligvis sentralisering av skoler en større bidragsyter til en språklig utjevning, slik jeg nevnte ovenfor.

B) Industrialisering og urbanisering

Andre viktige årsaker til utjevning av talemålene er økt industrialisering og urbanisering. Disse danner også grunnlaget for de årsakene jeg skrev om ovenfor. Industrialisering gjennom de siste 150 årene har ført til store endringer innenfor næringslivet og bosetting. Gjennom industrialiseringen har man hatt en stor overgang fra primærnæringer til sekundærnæringer og tertiærnæringer. Dette har ført til endringer i bosetningsmønsteret, for sekundær- og tertiærnæringer er jo i hovedsak å finne i tettsteder og byer. Vi har med andre ord fått en urbanisering som følge av denne overgangen. Dette har videre ført til at man har fått mange nye bymål som skiller seg fra

bygdemålene rundt omkring i området. Det er klart at når folk fra ulike bygder flytter inn til en og samme by, vil ulike dialekter bli slipt mot hverandre (Papazian og Helleland 2005:146). Mange som bor på bygda i dag, pendler inn til byer eller tettsteder for å arbeide. Dette gjør at sannsynligheten for at talemålet til disse personene blir påvirket av andre som arbeider i byen. Denne påvirkningen blir så tatt med ut til bygda igjen.

C) Holdninger og prestisje

Vi har i dette kapitlet sett på begrepet *standardtalemål*, og ofte kan holdninger og prestisje knyttes til den påvirkningen *standardtalemål* har. Da de fleste i landet, gjennom for eksempel TV og radio, stadig «utsettes» for bokmålsnære talemål (jfr. NRKs språkregel i punkt 3.1.3), er det logisk at ens eget talemål vil bli påvirket av disse i større eller mindre grad. Tenk dessuten på små barn når de leker – de legger ofte om til et bokmålsnært talemål. De oppfatter nok bokmålsnære talemål som en slags standard – noe som er *nøytralt* og *vanlig*. Det har nok blant annet med status og prestisje å gjøre (Røyneland 2003:26). Det er jo ikke bare barn som normaliserer dialekten sin. Vi ser titt og ofte eksempler på at mennesker som stiger i det sosiale hierarkiet, for eksempel ved at de får en viktig og prestisjetung jobb, etter hvert normaliserer talemålet sitt. Dette var enda mer vanlig for noen tiår siden, før den store dialektbølgen kom på 1970-tallet. Det er riktignok flere grunner til at man i visse situasjoner normaliserer talemålet. Av og til handler det om å bli forstått og lette kommunikasjonen uten unødig støy, altså forhold som forstyrrer kommunikasjonen. Andre ganger velger noen å normalisere for å distansere seg fra hjemplassen sin og de andre som snakker ens eget talemål. Som vi vet, handler talemålet også om identitet – det sier ofte noe om hvem vi er og hvem vi ønsker å være.

Selv om det er blitt stadig enklere både å flytte og reise mellom små og store steder, noe vi har kommet inn på tidligere i dette kapitlet, er imidlertid ikke selve *kommunikasjonen* mellom sentrale og mindre sentrale steder, kall det sentrum og periferi, som er forklaringen på *retningen* på utviklingen, ifølge Sandøy (2003:233). Utviklingen går jo ut fra sentrum og ikke inn til sentrum:

Mentaliteten eller orienteringa hos befolkninga i sentrum kan vere eit produkt av at sentrumet «har alt». Samfunna i periferien er prega av den mentaliteten at dei manglar visse funksjoner og må *hente* tenester og *få* avgjerder frå sentrum. Indirekte har dette òg med størrelsen på samfunna å gjøre. Denne fordelinga av funksjonar gir folk ei oppleving av hierarki og hegemoni (Sandøy 2002:233).

Det er klart at dette har med holdninger å gjøre, enten de er ubevisste eller bevisste. Enkelte drømmer om et liv i storbyen, og ønsker kanskje å identifisere seg mer med menneskene der. Det kan oppleves som mer prestisjefyllt å være som de i byen. Andre kan være fast bestemte på å holde på bygdedialekten sin. Uansett må man vel kunne tenke seg at man til en viss grad vil bli påvirket av sentrum, til og med om man skulle være fast bestemt på å ikke la seg påvirke av andre talemål. Alle er jo nødt til å forholde seg til sentrumsområder, med mindre man har valgt å leve som huleboer oppe i fjellene. Ofte skjer det at språktrekk som har lav prestisje viker for språktrekk med høy prestisje, og ofte er det standardtalemål og bymål som oppfattes som prestisjefulle, slik jeg allerede har nevnt. Sandøy (1996:138) viser til et eksempel fra Indre Nordfjord, der lyden /ä/ har lav prestisje, fordi den oppfattes som «stygg». Lærere i skolen har til og med prøvd å rette på elever i skolen som bruker denne lyden. Dette har ført til at yngre i Gloppen skifter ut /ä/ med /ɔ/. Likevel finnes det flere eksempler på at språktrekk som i utgangspunktet har lav prestisje faktisk brer seg. Sandøy skriver at enkelte språkbrukere kan vise solidaritet og en bestemt identitet ved å bruke visse språktrekk, selv om disse trekkene oppfattes om «stygge» eller «brede».

Resultata av talemålsgranskingar i f.eks. Stavanger, Bergen og Ålesund viser tydelig at det nye bytalemålet som veks fram, og som blir brukt i fleire sosiale lag av folket enn før, i hovudsak er basert på det tidligare «gatespråket», som hadde låg prestisje. Det er også dette målet som ekspanderer utover i områda kring byane (Sandøy 1996:138).

Vi ser også at dette gjelder for Trondheim. Selv om standard-trøndersken («fintrøndersken»), som er nevnt tidligere i dette kapitlet, tradisjonelt er forbundet med prestisje og høy status, er det ikke slik at denne vinner terreng – snarere tvert imot. Det er *Trondheimsdialekten* som brer seg. Fintoft og Mjaavatn (1980:60-61), som undersøkte de språksosiologiske forholdene i Trondheim bymål, fant ut at bruken av trondheimsformer, altså ikke-normaliserte former, var større hos de yngre enn hos de

eldre. Dette måtte allerede i 1980 tyde på at normaliserte former var på retur. Dette må tyde på at det kanskje *ikke* lenger er forbundet med prestisje å snakke standard-trøndersk:

Og utjamninga går eintydig i favør av det folkelege talemålet i byen. Fintrøndersken har tapt mykje av prestisjen sin, mens breitrøndersken blir vurdert som meir positiv, friskare, meir open og uaffekttert. Dette er tydelegvis verdiar som i dag spelar større rolle enn spørsmålet om stygt eller pent talemål (Dalen 1990:209).

Slik formulerer altså Dalen seg. Kanskje er det slik at det er forbundet med tilgjortheit og snobberi å snakke standard-trøndersk, og at det heller er forbundet med prestisje og selvstendighet å snakke en bredere dialekt. Dalen (1990:137) skriver at trøndersk tidligere var et «artigspråk», mens det i dag heller er det normaliserte talemålet som «latterliggjøres» - for eksempel fintrøndersken til Flettfrid Andresen. Man merker dessuten en negativ holdning til såkalt «knoting» blant flere – man skal holde på dialekten sin og ikke snakke blandingsmål. En trønder som har flyttet til Oslo, for eksempel, kan risikere å få «høre det» av sine egne, dersom trønderdialekten blir utvannet. Kanskje ser enkelte på «knoting» som et slags «svik»? Det er fremdeles en del som lager humor ut av trøndersken, selv om Dalen sier at trøndersk *tidligere* var et artigspråk. Vi kan bare se tilbake på de norske humorprogrammene «Åpen post» og «Team Antonsen» som gikk på NRK for noen år tilbake – der ble det gjort underholdning av trønderdialekten. Dessuten husker vel mange Trond Kirkvaags «Skrømmer'n». Nå skal det sies at den trøndersken som ble snakket i programmene var langt fra feilfri.

4 Om undersøkelsen

4.1 Informanter

4.1.1 Informantutvalget

For å få kunne si noe om utviklingen i talemålet hos yngre og eldre i Steinkjer og Kvam, var det nødvendig å bruke informanter. Informantene er den datatypen som er best egnet til å finne ut noe om utvikling i talemålet gjennom de siste tiårene. Det er informantene som bruker talemålet til daglig, og er derfor det mest oppdaterte datamaterialet. Jeg har valgt, slik jeg nevnte i innledningen, å legge opp til en kvantitativ undersøkelse – riktignok med kvalitative innslag. Årsaken til at jeg har gjort dette valget, er at en kvantitativ undersøkelse vil gi et bredere og sikrere bilde av talemålsvariasjonen innenfor de aktuelle områdene enn det en kvalitativ undersøkelse vil gjøre. Informantutvalget er ikke svært stort, men likevel tilstrekkelig for å kunne finne tendenser i talemålsutviklingen i målområdene.

Totalt antall informanter er 27. Jeg plukket ut fire eldre informanter fra Kvam, fem eldre informanter fra Steinkjer, ni yngre informanter fra Kvam og ni yngre informanter fra Steinkjer. Da talemålet trolig er mer stabilt hos de eldre, har jeg tillatt meg å bruke færre informanter fra denne generasjonen. Viktigere er det å ha et større informantutvalg fra den yngre generasjonen, da talemålet trolig varierer mer her.

4.1.2 Kriterier for utvalg av informanter

For å sikre mest mulig riktig informasjon, stilte jeg noen krav til de som skulle være informanter.

For de eldre informantene gjaldt følgende krav:

- Informanten må være eldre enn 70 år
- Informanten må ha bodd tilnærmet hele sitt liv i målområdet

For de yngre informantene gjaldt følgende krav:

- Informanten må være i aldersgruppen 16-20 år
- Informanten må ha bodd tilnærmet hele sitt liv i målområdet
- Minst en av informantens foreldre må komme fra målområdet

Det viste seg å ikke være spesielt problematisk å finne informanter som tilfredsstilte kravene. De fleste jeg spurte var kvalifiserte. Noen få blant de potensielle yngre informantene måtte utelukkes, da de hadde bodd for lenge utenfor målområdet. Tatt i betraktning deres lave alder, vil flere års botid utenfor målområdet trolig ha påvirket talemålet deres i ganske stor grad. Svarene deres ville slik sett kunne blitt misvisende, da jeg hele tiden var ute etter å finne ut *hvordan en ungdom fra Steinkjer eller Kvam egentlig snakker*.

Når det gjelder de eldre informantene, var det uproblematisk å finne informanter i rett aldersgruppe. Kravet mitt til alder var som sagt 70 år, men de fleste informantene hadde passert 80 år. Jeg var likevel i tvil om en av informantene kunne kvalifisere til å delta i undersøkelsen, da denne var født og oppvokst i nabobygda til det aktuelle målområdet. Jeg fant det likevel fornuftig å ta med vedkommende, da vedkommende hadde bodd de siste $\frac{3}{4}$ av sitt liv i det aktuelle målområdet. Det viste seg dessuten, etter å ha gjennomført undersøkelsen, at vedkommende snakket som de andre jevnaldrende fra samme område.

4.1.3 Innhenting av informantene

For å finne de eldre informantene tok jeg kontakt med ulike personer jeg vet om i Steinkjer og Kvam, og spurte disse om de kunne gi meg noen navn på personer som var fra rett sted og i riktig aldersgruppe. Jeg tok etterpå kontakt med den enkelte per telefon, og spurte om vedkommende var villig til å stille til intervju. Mange av informantene stilte velvillig opp, og andre sa nei. Det virket som om enkelte var skeptiske til å delta i undersøkelsen, fordi de trodde at var nødvendig å *kunne noe* om talemål. Helhetsinntrykket mitt var likevel at de eldre som stilte opp, syntes det var svært interessant å delta – mange eldre synes dialekter er et artig tema.

De yngre informantene var atskillig lettere å finne. Jeg tok kontakt med en av mine tidligere lærere ved Steinkjer videregående skole, og lurte på om han kunne være behjelpelig med å finne elever fra Kvam og Steinkjer. Han syntes prosjektet virket interessant, og stilte gladelig opp. Fordelen med denne videregående skolen er at den har elever fra mange ulike steder i Nord-Trøndelag fylke. Derfor var det ikke nødvendig å innhente yngre informanter utenfor denne skolen. Jeg fikk tips om klasser der det kunne finnes informanter fra de aktuelle målområdene, og gikk inn i disse klassene og forklarte hva prosjektet mitt gikk ut på. Det var helt uproblematisk å få aktuelle elever til å stille opp – elevene rakk ivrig opp hendene for å være med ut og delta i undersøkelsen. Enkelte elever fikk jeg låne i undervisningstiden, mens andre ble intervjuet i fritimer eller etter skoletid.

4.2 Intervjuet

4.2.1 Spørreskjema

Under intervjuene med de enkelte informantene brukte jeg et spørreskjema (se vedlegg). Dette skjemaet bestod av 53 setninger som informantene skulle si på sin dialekt. Hver setning inneholdt ett eller flere ord som var interessante for meg. Spørreskjemaet ble ikke utfylt av informantene selv – i stedet leste jeg opp den enkelte setning, mens informantene leste inn sine versjoner på en diktafon. Tanken bak dette var at informantene lettere kunne påvirkes, dersom de leste setninger skrevet på bokmål, og således skulle skrive ned svarene for seg selv. Siden jeg selv er trønder, ble informantenes talemål i denne situasjonen trolig mindre påvirket. Likevel var det en viss fare for påvirkning, siden jeg leste opp hele setninger for informantene, og i flere tilfeller brukte jeg andre varianter av et ord enn det informanten gjorde. Ved mistanke om en slik påvirkning, spurte jeg informanten om han eller hun eventuelt brukte et annet ord i stedet. Jeg ga altså informanten alternativer. Ved slike spørsmål hendte det, særlig hos de eldre, at informanten ble litt usikker. Informanten ble imidlertid sikrere etter å ha «smakt» litt på setningen en kort stund.

En annen fordel ved at de ikke fylte ut spørreskjemaet på egen hånd, var at man unngikk

åpenbare feil. Ved egen utfylling av skjema kan det trolig gå fortere i svingene enn om forskeren tar seg god tid til å høre på informantens resonnement. Jeg fikk dessuten mulighet til å spørre og grave mer om språkbruken deres, blant annet ved mistanke om feilrapportering (slik jeg nevnte ovenfor), siden jeg gjennomførte intervjuet på denne måten. Jeg kunne for eksempel spørre om de brukte ulike varianter av et ord i ulike situasjoner, og på den måten få et større innblikk i hvordan informantene brukte språket.

4.2.2 Fysiske forhold

Intervjuene av de eldre foregikk hjemme hos den enkelte. Hele intervjusituasjonen ble derfor svært uformell, og samtidig svært fordelaktig. Jeg unngikk sannsynligvis på denne måten en «stiv» og fremmed situasjon for informanten. Intervjuene foregikk ikke uavbrutt. Både før, under og etter intervjuene ble det pratet om løst og fast, og det ble flere steder servert kaffe med «noko attåt». Det virket heller ikke som om noen av informantene lot seg sjenere av at det de sa ble tatt opp på en diktafon. Opptakeren var riktignok liten og uskyldig, og var ikke spesielt synlig. Likevel må man være klar over at en opptaker, og intervjuet ellers, kan påvirke svarene til informantene, nettopp fordi situasjon virker litt unaturlig. Det er her vi kommer inn på det kjente begrepet *observatørens paradoks*:

For å få kunnskap om språkbrukernes «naturlige» talespråk, må forskeren observere talespråket, gjerne med hjelp av en båndopptaker. Slik observasjon kan imidlertid føre til at språkbrukeren snakker mer formelt, og dermed oppstår observatørens paradoks. Kravet om vitenskapelig observasjon er med andre ord blitt et paradoks for sosiolingvisten (Sollid 2003:176).

Situasjonen hadde nok vært litt annerledes enn den var om jeg hadde rigget opp svære mikrofoner foran informantene. Man kan likevel ikke være sikker på at informantene var helt upåvirket av situasjonen, da det tross alt kom en *fremmed* person på besøk som skulle intervju dem.

De yngre informantene intervjuet jeg i Steinkjer videregående skoles lokaler. Jeg fikk

låne et rom som var noenlunde godt avskjermet fra omgivelsene. Disse informantene fikk nok ikke den helt samme uformelle følelsen slik de eldre trolig gjorde, da intervjuene foregikk i selve skolebygningen. Likevel var skolens lokaler kjente omgivelser for elevene. Intervjuene gikk dessuten raskere unna, da tidsskjemaet var strammere enn hos de eldre. Elevene hadde undervisningstimer de helst ikke skulle være lenge borte fra. Likevel ble det litt tid til løst utenomsnakk her også, og enkelte elever viste overraskende stor interesse for dialekter og talemål. Flere ble sittende lenge og reflektere over egen språkbruk, noe som var svært gledelig og interessant for en som skriver om talemål. Ikke alle de yngre informantene ble intervjuet hver for seg. Noen ble det, men det hendte også at jeg intervjuet dem i par. Parintervju var dessuten ganske interessant, for det oppstod interessante diskusjoner ved å utføre intervjuene på denne måten. Informantene fikk dessuten anledning til å spørre og rette hverandre. Spesielt interessant var det de gangene jeg satte sammen par der den ene kom fra Kvam og den andre fra Steinkjer. Da kom forskjellene svært tydelig frem, og informantene syntes åpenbart det var morsomt å bli intervjuet på denne måten.

4.3 Språklige variabler i undersøkelsen

De språklige variablene og målmerkene jeg har valgt å ta med i undersøkelsen min, er som følger – inndelt i fonologiske og morfologiske trekk:

Fonologiske trekk:

- Jamning
- Apokope
- Senking

Morfologiske trekk:

- Dativ
- Ubestemt og bestemt form flertall av hunkjønns substantiv
- Ubestemt og bestemt form entall av agentsubstantiv
- Komparativ og superlativ

Årsaken til at jeg har valgt akkurat disse språklige variablene, er at jeg tror, ut fra egne erfaringer, at vi finner andre varianter hos de yngre i Steinkjer og Kvam, enn hos de eldre på de samme stedene. Mange av disse variablene er dessuten interessante å undersøke, da varianter av disse ofte brukes i dagligtalen til informantene. Variablene brukes ofte – de har med andre ord høy frekvens.

I oversikten nedenfor har jeg valgt å gi en kort beskrivelse av hvert enkelt målmerke, og klargjøre hva som er å regne som tradisjonelle og modifiserte varianter. I forbindelse med noen av målmerkene vil mer utførlig informasjon finnes i det foregående kapitlet (kapittel 2), der jeg gir en mer utførlig beskrivelse av talemålet i Steinkjer og Kvam.

4.3.1 Jamning

Trolig vil vi finne færre forekomster av jamning hos de unge, særlig hos de som bor i byen. Jamning forekommer blant annet i hunkjønns substantiv, hankjønns substantiv og i infinitiv av verb – aller oftest i de to sistnevnte typer ord. Nedenfor finnes eksempler på ord som ble brukt i undersøkelsen min, og noen av dem blir særlig interessante å undersøke, jfr. diskusjonen i punkt 2.4.2. Finner vi former som /stuggu/ og /fɹuggu/ i Steinkjer og/eller Kvam? Ifølge lærebøkene er det jo utjamning i denne typen ord i inntrøndersk målføre. Jeg har også diskutert formen /vækka/ i det samme punktet. Den formen har ikke utjamning, men tiljamning, og er opprinnelig en uttrøndersk form. Imidlertid har den trolig vært i bruk i inntrøndersk siden rundt starten av 1900-tallet, jfr. Brasets bok om Sparbumålet (1903:9).

Her følger noen eksempler på ord som var med i undersøkelsen:

Jamning i hankjønnsord:

Tradisjonell form:	/ståggå/	/hårrå/	/nåvvå/
Modifisert form:	/stige/	/hare/	/næve/

Jamning i hunkjønnsord:

Tradisjonell form: /fʊuggu/ /stuggu/ /vækka/

Modifisert form: /fʊu/ /stu/ /uke/

Jamning i infinitiv av verb:

Tradisjonell form: /vårrå/ /fårrå/ /råkkå/

Modifisert form: /vær/ /fær/ /rak/

Ut fra eksemplene kan vi se at de hankjønnsordene som tradisjonelt har jamning, i modifisert form har fått /e/-endelse – altså samme former som i bokmålet. Disse formene finner vi også i Trondheim, noe som kan være en del av årsaken til at disse formene sprer seg til steder som Steinkjer. Videre ser vi at de hunkjønnsordene som har utjamning eller tiljamning, i modifisert form får apokope i noen ord, mens andre får /e/-endelse (for eksempel /uke/).

4.3.2 Apokope

Apokope er et svært viktig og kjent målmerke innenfor trøndersk. I det området jeg undersøker, kan man finne apokope i både infinitiv av verb, i enkelte adverb, ubestemt form av svake hankjønns-, hunkjønns- og intetkjønnsord, samt i preteritum av svake e-verb (se punkt 2.4.3). For at antallet målmerker i undersøkelsen ikke skal bli for omfattende, har jeg plukket ut tre «undermålmerker» innenfor apokope. Nedenfor vises de tre jeg har valgt, samt eksempler på tradisjonelle og modifiserte former, der apokopen er å finne i de tradisjonelle formene. Vi ser at de modifiserte formene har /e/-endelse – formene faller dermed sammen med bokmålsformene.

Ubestemt form entall av svake intetkjønnsord:

Tradisjonell form: /ec møt/ /ec ør/ /ec gaŋnøst/

Modifisert form: /ec møte/ /ec øre/ / ec gaŋnøste/

Ubestemt form entall av svake hunkjønnsord:

Tradisjonell form: /ei fɾask/ – /ei grupp/ – /ei læks/ – /ei histori/

Modifisert form: /ei fɾaske/ – /ei gruppe/ – /ei lækse/ – /ei historie/

Adverb:

Tradisjonell form: /åft/ – /læng/

Modifisert form: /åfte/ – /længe/

Apokope i infinitiv av verb er ikke så interessant, da apokope trolig alltid brukes i infinitiv.

4.3.3 Senking

Eldre, men også mange unge, har ofte rotvokalen /e/ i en del ord der man for mange hundre år siden opprinnelig hadde rotvokalen /i/. Det er et eksempel på senking. Nå er det imidlertid en økende tendens til at dette ikke skjer. Utviklingen går motsatt vei, og rotvokalen endres fra /e/ til /i/ igjen. Et annet eksempel på senking er endringen fra vokalen /e/ til /æ/, altså en tilsvarende endring som for /i/ --> /e/. Jeg blir imidlertid overrasket hvis noen informanter *ikke* har senking i det sistnevnte tilfellet, for jeg har aldri hørt noen i Steinkjer si for eksempel /hesst/ i stedet for /hæsst/.

Tradisjonell form: /å reŋ/ – /å spreŋ/ – /serška/ – /fɾeŋk/

Modifisert form: /å riŋ/ – /å sprinŋ/ – /sirka/ – /fɾiŋk/

Det finnes også flere typer senking i talemålet i Steinkjer og Kvam, for eksempel senking fra /u/ til /o/. Denne typen senking finner vi ord som *mun*n og *rund*, som i tradisjonelt steinkjer- og kvamsmål heter /moŋŋ/ og /roŋŋ/. Et annet eksempel er senking fra /y/ til /ø/, som kan finnes i ord som *bygd* og *lyst* (substantivet) – disse ordene heter tradisjonelt /bøgd/ og /løsst/ i Steinkjer og Kvam. Disse to senkingstypene er dessverre ikke undersøkt hos mine informanter, da jeg ikke har sett på det som nødvendig å undersøke *alle* typer senking. Hensikten med undersøkelsen er først og fremst å peke på *tendensene*. Uansett er det sannsynlig at en del av de unge, og da særlig i Steinkjer, ikke har senking av typen /y-->/ø/ og /u-->/o/. Også her, som i mange andre tilfeller, er det nok snakk om påvirkning fra talemålet i Trondheim, og selvsagt også standard-østnorsk.

4.3.4 Dativ

Dativbruken har lenge vært på vikende front. Man kan imidlertid fremdeles høre en del eldre som bruker dativ i bygdene rundt Steinkjer, men i selve byen er det lite dativ å høre. Enkelte stivnede dativuttrykk som /haŋŋ va på gåŋa/ kan nok høres oftere, og også hos yngre personer. Inntrykket mitt er at det likevel er få som bruker dativ mer eller mindre gjennomført i dialekten sin. Resultatene i undersøkelsen min vil vise om disse antakelsene stemmer.

Det er stort sett substantivene og enkelte pronomen som har egne dativformer, og disse formene er ikke like overalt i Trøndelag (Dalen 1990:133). Jeg velger i denne oppgaven å presentere de dativformer som tradisjonelt hører til det målområdet jeg undersøker. Dalen (1972:27) sier noe om dativformene generelt i Trøndelag, og ellers støtter jeg meg på egen kunnskap, samt K. Brasets bok om Sparbu-målet (1903:5-10). Jeg har på neste side laget en tabell med eksempler på substantiv i dativ.

	Hankjønn	Hunkjønn	Intetkjønn
Best. form entall	/guta/	/æɾven/	/fjelli/
Best. form flertall	/gutom/	/æɾvom/	/fjellom/

I Brasets bok står det at endelsene i dativ flertall i Sparbu var /-åm/, men etter det jeg har registrert, er dagens flertallsendelser i dativ /-om/, i alle fall i Kvam.

Her er noen eksempelsetninger fra intervjuet med informantene. I intervjuet brukte jeg setninger der substantivene som kunne få dativform, var satt i en kontekst som inviterte til bruk av dativ. For eksempel inneholdt de fleste setningene en preposisjon som styrer dativ. Jeg hadde også setninger med indirekte objekt, og som derfor kunne få dativform (se det tredje eksemplet nedenfor).

Tradisjonell: /de sett ein maɾɲ oppå taçi/

Modifisert: /de sett ein maɾɲ oppå take/

Tradisjonell: /haɾɲ e uti fjøsi/

Modifisert: /haɾɲ e uti fjøse/

Tradisjonell: /haɾɲ ga guta ein gave/

Modifisert: /haɾɲ ga gutn ein gave/

4.3.5 Ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnord

På bygda, og da særlig hos eldre, vil trolig endelsene /-å/ og /-ån/ brukes i henholdsvis ubestemt og bestemt flertall av svake hunkjønnord. Jfr. punkt 2.4.6 er det trolig endelsene /-a/ og /-an/ som dominerer i Steinkjer, men også her kan /-å/ og /-ån/ trolig høres blant enkelte, og da trolig hos eldre personer.

Tradisjonell form: /fʀaskå/ – /fʀaskån/

Modifisert form: /fʀaska/ – /fʀaskan/

4.3.6 Ubestemt og bestemt form entall av agentsubstantiv

I en del agentsubstantiv (nomina agentis) vil man hos eldre finne endelser som /-ar/ og /-an/ i ubestemt og bestemt form entall. Mange yngre vil trolig heller bruke de modifiserte endelsene /-er/ og /-en/ i de samme tilfellene. De modifiserte endelsene ligger nært opp til standard-østlandsk. I tillegg vil man nok finne variasjoner når det gjelder uttalen av ordet /or/, altså *ord* skrevet på vanlig måte. Mens en eldre person ville sagt /oʀ/, ville enkelte yngre personer sagt /or/ - altså brukt en normalisert utgave av ordet. Dette siste fenomenet vil jeg ikke se nærmere på i undersøkelsen, da det er *endelsene* i agentsubstantivene jeg vil fokusere på.

Eksempler på agentsubstantiv fra undersøkelsen:

Tradisjonell form: /ein oʀførar/ – /oʀføræn/ /ein lærar/ - /læran/

Modifisert form: /ein orfører/ – /orføren/ /ein lærer/ – /læren/

4.3.7 Komparativ og superlativ

De tradisjonelle endelsene i gradbøyde adjektiv er i Steinkjer og Kvam /-ar/ i komparativ og /-ast/ i superlativ. Trolig vil disse endelsene finnes hos de eldre språkbrukerne i bygd og by, samt hos de unge på bygda. Antakeligvis vil unge i byen bruke kompromissformen /-er/ i komparativ. Det heter som kjent *finere* i standardtalemål, mens det i den tradisjonelle Steinkjer- og Kvams-dialekten heter /finar/. Formen /finer/ blir dermed en slags mellomting mellom dialekt og standardtalemål, altså en kompromissform. I superlativ vil de unge i byen trolig ha endelsen /-est/, som er sammenfallende med superlativendelsen i standardtalemål.

Her er noen eksempler på adjektiv i komparativ og superlativ, hentet fra min undersøkelse:

Tradisjonell form: /seinar/-/seinast/ /høgar/-/høgast/

Modifisert form: /seiner/-/seinest/ /høger/-/høgest/

5 Resultater fra undersøkelsen

I dette kapitlet vil jeg presentere resultatene fra undersøkelsen min. Dette vil gjøres ved bruk av tabeller, men det vil også komme kommentarer underveis. I tabellene er alle tall uten parentes prosenttall for andelen av tradisjonelle former, mens tall i parentes er antall belegg per målmerke, samt det maksimalt oppnåelige antall belegg per målmerke. Dersom det i parenteser står 14/18, vil dette si at for eksempel jamning forekom i 14 av 18 mulige tilfeller. Vær oppmerksom på at i enkelte tilfeller valgte en og annen informant å si at han/hun brukte både den tradisjonelle og modifiserte formen av et ord. Jeg åpnet derfor for at man kunne «stemme» på begge formene i disse tilfellene. Dette gjaldt imidlertid ikke så mange informanter.

Antall belegg er dessuten mye større hos de yngre enn hos de eldre. Det skyldes at antallet unge informanter var høyere enn antallet eldre (til sammen ni eldre informanter og 18 unge). Jeg minner dessuten om at Steinkjer hadde en informant mer enn Kvam fra den eldre generasjonen. I tabellene for jamning, dativ og apokope er det også regnet ut en totalprosent for hvert målmerke. Denne er regnet ut ved at jeg har regnet ut en ny prosent av det totale antall belegg/forekomster. Prosentene er for enkelhets skyld rundet av til nærmeste halve prosent.

Ovenfor tabellen til hvert målmerke vil jeg gjøre rede for hvilke eksempler jeg brukte for hvert målmerke i undersøkelsen, med både tradisjonell og modifisert variant. Av oversikten vil det også fremgå hvilke varianter som ble brukt av informantene, der de ikke brukte de tradisjonelle formene.

5.1 Jamning

Nedenfor vises hvilke jamningsord som ble brukt i undersøkelsen, samt de ulike variantene av hver variabel.

Hankjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/ståggån/	/stigen/
/hårrån/	/haren/
/nåvvån/	/næven/
/påssån/	/posen/

Hunkjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/vækka/	/uke/
/suɾɾu/	/svale/
/fɾuggu/	/fɾu/ eller /fɾue/
/stuggu/	/stu/ eller /stue/

Infinitiv av verb	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/vårrå/	/vær/
/fårrå/	/fær/
/råkkå/	/rak/
/svårrå/	/svar/
/skråvvå/	/skræv/
/våttå/	/vit/

Tabell 1	KVAM		STEINKJER		
Målmerke	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre	TOTALT
Jamning, hankjønn	100 (14/14)	86,5 (32/37)	93 (14/15)	27 (11/41)	66 (71/107)
Jamning, hunkjønn	50 (7/14)	32,5 (13/40)	50 (7/14)	19,5 (7/36)	33 (34/104)
Jamning, infinitiv	100 (21/21)	87 (47/54)	100 (21/21)	48 (27/56)	76 (116/152)
TOTALT	86 (42/49)	70 (92/131)	84 (42/50)	34 (45/133)	

Hvis vi ser på jamning under ett, altså inkluderer resultatene fra både hankjønnsord, hunkjønnsord og infinitiv av verb, ser vi det er liten forskjell mellom eldre i Kvam og eldre i Steinkjer. Det som imidlertid er påfallende, er at jamning forekommer omtrent halvparten så ofte hos yngre i Steinkjer som hos yngre i Kvam. Slik sett ser det ut som, for jamningens del, at de yngre i Kvam holder bedre på de tradisjonelle formene. Som vi ser, brukes jamning i infinitiv av verb i 100 prosent av tilfellene hos de eldre på begge plasser (Steinkjer og Kvam), mens bruken varierer hos de unge.

Her ser vi dessuten at jamning i infinitiv av verb bare forekommer i 48 prosent av antall mulige belegg hos yngre i Steinkjer, mens forekomsten er mye høyere for kvamsungdommen. Lignende tendenser ser vi når det gjelder hankjønnsordene, men her er forskjellen mellom ungdommen i Steinkjer og ungdommen i Kvam *enda* større. Jamning i hunkjønnsord forekommer sjeldnere hos alle grupper, men vi ser også her de samme tendensene som for hankjønnsordene og infinitiv. Her er det imidlertid verdt å merke seg at forekomsten til og med er forholdsvis lav hos de eldre.

Uansett ser det ut til at jamning i hunkjønnsord sakte, men sikkert er på vei ut, både i Steinkjer og Kvam, men med høyest hastighet i Steinkjer. Som vi ser i totalkolonnen helt til høyre, er det i gjennomsnitt av alle grupper bare 33 prosent av det mulige antall belegg som har jamning i hunkjønnsord. Videre ser det ut til at jamning i hankjønnsord i alle fall er på vei ut i Steinkjer. Trolig vil det nok i fremtiden også stå dårlig til med jamningen i hankjønnsord i Kvam, men utviklingen synes å gå saktere der. Ser vi på gjennomsnittet av jammingsforekomsten for alle grupper totalt, ser vi at det ikke er snakk om noen lav prosent for hankjønnsordene (66 prosent) – i alle fall ikke sammenlignet med hunkjønnsordene. Utviklingen er det likevel ingen tvil om. Jamning

i infinitiv holder seg klart best, med en gjennomsnittlig bruk på 76 prosent. Men tendensen er også den samme her, som for hunkjønnsordene og hankjønnsordene.

Gudlaug Bosnes undersøkte også blant annet bruken av jamning i sin hovedoppgave om dialekten hos tre generasjoner på Sparbu utenfor Steinkjer (Bosnes 2000:145). Hennes resultater viste imidlertid at jamningen hadde en meget sterk posisjon i alle generasjoner på Sparbu – der var det lite som tydet på at jamningen var på vei ut. Forekomsten av jamning i hennes undersøkelse var høyere enn den jeg fikk hos mine informanter, og da særlig hos de yngre i Kvam. Dette er interessant, særlig fordi Sparbu ligger nærmere Steinkjer by enn det Kvam gjør, og det ville være rimelig å tro at talemålet var minst like tradisjonelt i Kvam som i Sparbu, og kanskje mer. Jeg vil ikke komme med noen bastante forklaringer på hvorfor resultatene i min undersøkelse viser mindre jamning på bygda (her Kvam) enn det Bosnes sine viste. Man må imidlertid ha i bakhodet at det er omtrent ti års mellomrom mellom hennes og min undersøkelse – mye kan ha skjedd i løpet av ti år i talemålene. En annen årsak til at hun fikk andre resultater, kan også være ulikheter i de språklige variablene. Jeg registrerer at jamning i hunkjønnsord ikke er tillagt like stor vekt i hennes undersøkelse, og som vi ser, er det i min undersøkelse særlig resultatene i jamning i hunkjønnsord som er med på å trekke ned gjennomsnittsprosenten for andelen belegg med jamning.

Det vi er vitne til i min undersøkelse, og da *særlig* i Steinkjer, er at former som nå dominerer i trondheimsmålet, sakte, men sikkert er i ferd med å ta over for jamningen. Dette stemmer godt med det Dalen i 1990 skrev om utviklingen:

Talemålet i dei fleste andre byane og tettstadene i Trøndelag og på Nordmøre har derfor, særleg i den seinere tida, vorti sterkt påverka av trondheimsmålet, og dialektane som utviklar seg på Orkanger, på Steinkjer og i Namsos tar opp i seg mange særtrekk frå talemålet i Trondheim. Det gjeld infinitivsformer som *værra* eller *vær* i staden for *vårrå* eller *varra*, *vætta* eller *vit* i staden for *våttå* eller *vatta/vesta* (...) (Dalen 1990:134)

Resultatet av utviklingen i Steinkjer og Kvam vil bli apokope i infinitivene. Denne utviklingstendensen kan vi kalle *regionalisering*, jfr. diskusjonen i kapittel 3. Også Ulset (2002:164) fant i sin undersøkelse på Melhus ut at jamning i infinitiv var på vei ut – der

var modifieringsprosenten, altså andelen modifierte former, i gjennomsnitt 76 prosent. Det var mest apokoperte former som ble brukt.

Hvilken prosess er det imidlertid som skjer i forbindelse med hankjønnsordene? I stedet for ord som /påsså/ og /ståggå/ bruker de fleste unge i Steinkjer ordene *pose* og *stige*, som jo er bokmålsord. Det er altså standardformer som i dette tilfellet vinner terreng, og da må vi kunne snakke om en *standardisering*. Riktignok er dette former som også brukes i Trondheim, så det er vanskelig å fastslå om disse formene har spredt seg til Steinkjer direkte fra østnorsk standard eller om de først har gått turen via Trondheim. Det vil nok være rimelig å anta at formene i de fleste tilfeller kommer via Trondheim. Det ville vært litt merkelig om bokmålsformene skulle spredt seg til Steinkjer, men ikke Trondheim, særlig på grunn av Trondheims posisjon som maktsentrum i Midt-Norge. I tillegg har Trondheim «fintrøndersken», eller standard-trøndersk, som jeg har valgt å kalle dette bokmålsnære talemålet.

Den samme prosessen ser ut til å foregå når det gjelder hunkjønnsordene. Ordet *svale*, som er et bokmålsord, ble hos de fleste yngre informantene brukt i stedet for /suɾɾu/. Når det gjelder hunkjønnsord som /fɾuggu/, har jeg valgt å sette opp både /fɾu/ og /fɾue/ som modifierte former, selv om den sistnevnte er den *mest* modifierte. Hos kvamsungdommen fikk jeg to belegg for /fɾuggu/, mens jeg fikk åtte for /fɾu/. steinkjerungdommen brukte overhodet ikke formen /fɾuggu/. Hele fem ungdommer brukte bokmålsformen *flue* og de resterende fire brukte formen /fɾu/. Så selv om jeg har ført opp to modifierte former i eksempeloversikten, er den ene formen mer modifieret enn den andre. Tendensen er klar etter å ha sett på resultatene fra Steinkjerungdommen: Resultatet vil med tiden bli at *standardformene* tar over for janningsordene i hunkjønn.

Sannsynligvis vil nok jamningen forsvinne helt etter hvert som årene går, selv om den trolig vil forsvinne tidligere i byen enn den gjør på bygda. Kanskje blir vi vitne til at utviklingen mot et janningsløst Kvam går raskere enn vi aner, siden samfunnet stadig blir mer sentralisert og mobilt. Eftervirkningene av det sistnevnte kan vises tydeligere om noen få år. For Steinkjers vedkommende, tror jeg ikke vi skal vente lenge før

jamningen er borte hos ungdommen. Uansett når dette skjer, vil nok jamningen i infinitiv forsvinne sist, både i Steinkjer og i Kvam.

5.2 Apokope

Nedenfor vises eksempler på hvordan apokope ble brukt i undersøkelsen, samt de ulike variantene av hver variabel.

Intetkjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/møt/	/møte/
/beʎt/	/beʎte/
/gaŋnøst/	/gaŋnøste/
/øɾ/	/øre/
/meŋneŋ/ eller /meŋniŋ/	/menneske/

Svake hunkjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/læks/	/lækse/
/fɕassk/	/fɕasske/
/grupp/	/gruppe/
/histori/	/historie/

Adverb	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/læŋ/	/læŋe/
/åft/	/åfte/
/opp/	/oppe/
/ne/	/nede/

Tabell 2	KVAM		STEINKJER		
Målmerke	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre	TOTALT
Apokope intetkjønn	95 (18/19)	41 (19/46)	26 (6/23)	0 (0/45)	32 (43/133)
Apokope svake hunkj.	88 (15/17)	77,5 (38/49)	75 (12/16)	44,5 (20/45)	67 (85/127)
Apokope adverb	100 (14/14)	92 (33/36)	100 (14/14)	78 (28/36)	89 (89/100)
TOTALT	94 (47/50)	69 (90)	60 (32)	38 (48/126)	

Apokope ser ut til å forekomme langt oftere i Kvam enn i Steinkjer. Det finnes dog ett unntak: Apokope i tids- og stedsadverb som /åft/, /læŋ/, /opp/ og /ne/ forekommer hos eldre i hundre prosent av adverbene det ble spurt om – både i Kvam og Steinkjer. Også de yngre på begge steder apokoperer for det meste adverbene. Større forskjeller finner vi imidlertid når det gjelder intetkjønnsordene – her finner vi overhodet ingen eksempler på apokope hos de yngre i Steinkjer, og dessuten få tilfeller hos de eldre. Forskjellen er dessuten stor mellom eldre og yngre i Kvam på dette punktet – under halvparten så mange yngre apokoperer intetkjønnsord i forhold til eldre. Dette tyder på at apokope i intetkjønnsord kommer til å forsvinne, og det må man anta kan skje om ikke så mange år, etter å ha sett disse resultatene.

Det går nok samme veien med apokope i svake hunkjønnsord. Som vi ser, er det stor forskjell mellom eldre og yngre i Steinkjer på dette punktet. Forskjellen er ikke like stor i Kvam, men som for mange andre målmerker ser utviklingen mot mer modifiserte former ut til å gå saktere i Kvam enn i Steinkjer. Apokopen i svake hunkjønnsord vil utvilsomt forsvinne med tiden også, selv om den vil overleve lenger enn apokopen i intetkjønnsordene. Hvorfor utviklingen for adverb og svake hunkjønnsord går saktere enn for intetkjønnsordene, er vanskelig å forklare. Imidlertid må årsaken til at utviklingen skjer, i dette tilfellet være den store påvirkningen bokmålet har på folk, særlig i urbaniserte områder, samt i de tilfeller der folk har stor kontakt med folk fra disse områdene. Det er altså en *standardiseringsprosess* som foregår i denne sammenhengen.

5.3 Senking

På neste side vises hvilke eksempler på potensielle senkingsord som ble brukt i undersøkelsen, samt de ulike variantene av hver variabel.

Komparativ / superlativ	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/legg/	/ligg/
/reŋt/	/riŋt/
/sekta/	/sikta/
/fʀeŋk/	/fʀiŋk/
/fekkk/	/fikk/
/spreŋ/	/spriŋ/
/sett/	/sitt/

Tabell 3	KVAM		STEINKJER	
Målmerke	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre
Senking fra /i/ til /e/	96,5 (27/28)	89,5 (68/76)	92,5 (37/40)	37 (27/73)

Senking fra /e/ til /æ/ i ord som for eksempel /hæsst/ forekom i 100 prosent av tilfellene i alle grupper, slik jeg hadde ventet meg på forhånd – denne forventningen hadde jeg rett og slett fordi jeg aldri hadde hørt noen innfødte si /hesst/, hverken i Steinkjer eller Kvam. Imidlertid var det større variasjon når det gjaldt senking fra /i/ til /e/. Her var forekomsten noenlunde lik (mellom 89 og 97 prosent) for tre av gruppene – eldre i Kvam, yngre i Kvam og eldre i Steinkjer. De yngre i Steinkjer skilte seg imidlertid ut med kun 37 prosent. Her ser vi nok en gang at steinkjerungdommen er raskt ute med å ta i bruk modifiserte former – former som vi blant annet finner i Trondheim.

5.4 Dativ

Nedenfor vises eksempler på hvordan dativ ble brukt i undersøkelsen, samt de ulike variantene av hver variabel.

Hankjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/på gåɾa/	/på gån/
/på låva/	/på låven/ eller /på lavin/
/på hæssta/	/på hæsstn/
/ga guta/	/ga gutn/

Hunkjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/i æɾven/	/i æɾva/
/i kjerken/	/i kjerka/
/i seɾen/	/i sæɾa/
/i tråppen/	/i trappa/
/i lærken/	/i lærka/ eller /i læska/

Intetkjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/på taɾi/	/på take/
/i fjøsi/	/i fjøse/
/i fjelli/	/i fjelle/
/i husi/	/i huse/
/på boɾi/	/på boɾe/

Tabell 4	KVAM		STEINKJER		
Målmerke	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre	TOTALT
Dativ, hankjønn	29 (4/14)	8 (3/38)	0 (0/14)	0 (0/36)	7 (7/102)
Dativ, hunkjønn	26 (5/19)	0 (0/54)	0 (0/12)	0 (0/54)	3,5 (5/139)
Dativ, intetkjønn	61 (11/18)	0 (0/45)	10,5 (2/19)	0 (0/45)	10 (13/127)
TOTALT	39 (20/51)	2 (3/137)	4,5 (2/45)	0 (0/135)	

Her ser vi at dativ i det hele tatt ikke forekommer særlig ofte i noen av de tre gruppene. Det er hos de eldre i Kvam at vi kan snakke om en forekomst av en viss størrelse, og det er dativ i intetkjønnsord som dominerer. Hos de eldre i Steinkjer finner vi bare to eksempler på bruk av dativ – begge i intetkjønnsord.

De yngre bruker som forventet nærmest aldri dativ. De eneste dativtilfellene vi kan snakke om her, er de som er å finne for hankjønnsord hos kvamsungdommen. Alle de tre tilfellene kom i forbindelse med setningen /Æ şer ein hæsst på gåŕa/. En av informantene påpekte dessuten at han kun brukte denne formen i visse situasjoner – for eksempel når han var sammen med familie eller andre fra Kvam. På skolen i Steinkjer var det ikke aktuelt å bruke denne formen. Det kan se ut som at denne formen kun brukes fordi /på gåŕa/ er et innarbeidet, fast uttrykk, siden dativ overhodet ikke ble brukt i de andre aktuelle setningene. Uansett ser det ut som at det som er igjen av dativ i dag, raskt vil forsvinne. Det er også i tråd med forventningene mine. Det stemmer dessuten godt med det Bosnes (2000:145) fant ut i sin undersøkelse. Blant hennes informanter var det stort sett de eldre som brukte dativ. I tillegg var det noen ungdommer som hadde dativ i stivnet form.

5.5 Ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnsord

Nedenfor vises hvilke eksempler på ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnsord som ble brukt i undersøkelsen, samt de ulike variantene av hver variabel.

Ubestemt og bestemt form av svake hunkjønnsord	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/fʏstikkå/	/fʏstikka/
/fʏaskå/	/fʏaska/
/gruppå/	/gruppa/
/øvelså/	/øvelsa/
/nånnå/	/nånna/

Tabell 5	KVAM		STEINKJER	
	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre
Målmerke				
/-å/ og /-ån/ i ubest. og best. flertall av svake hunkj.	76,5 (13/17)	4,5 (2/45)	12,5 (2/16)	0 (0/45)

Når det gjelder endinger i ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnsord, er det påfallende store forskjeller mellom de ulike gruppene. Hele 76,5 prosent av antall mulige forekomster hos de eldre i Kvam har endingene /-å/ og /-ån/ i denne sammenhengen, mens nesten alle de yngre fra Kvam har endingene /-a/ og /-an/. Vi kan heller ikke snakke om noen stor forekomst for informantene fra Steinkjer. Her ble /-å-ån/-endingene brukt bare to ganger, og det var hos de eldre. Dermed ser det ut som at disse endingene er på vei ut hos dagens ungdommer, både i Kvam og Steinkjer.

Disse resultatene er ikke spesielt overraskende. Det er logisk at ungdommen i Kvam sjelden bruker de tradisjonelle endelsene, siden vi nesten ikke finner dem i Steinkjer heller. Det er tydelig at kvamsungdommen har blitt påvirket av de som bor i Steinkjer –

det er heller ikke særlig rart, da de til daglig er i Steinkjer for å gå på skole. Påvirkningen på innbyggerne i Steinkjer må imidlertid ha kommet fra en rekke andre, nærliggende steder i Trøndelag, især Trondheim:

Trondheimsmålet har også endinga *-a* i fleirtal av svake hokjønnsord: *fLeir gryta, visa, kjista* osv. Dette er også bøyinga i fosenmåla frå Hitra, Frøya, Agdenes og nordover til og med Fosnes, og likeins i rørosmålet, i dialektane i bygdene frå Frosta til Verdalen, i Snåsa og Lierne. I dei andre dialektane i Trøndelag, med unntak av det nordlege Ytternamdalen, og på Nordmøre, dvs. den største gruppa i landsdelen, har ord som *gryt(e)* og *kåp(e)* fleirtalsformene *grytå* og *kåpå* (*gryto, kåpo* i Hemne og Sunndalen) (Dalen 1990:130).

Steinkjer har med andre ord vært, og er fremdeles, «omringet» av steder som bruker endelsene */-a-an/* i ubestemt form flertall av svake hunkjønnsord. Når Trondheim i tillegg bruker disse endelsene, forsterkes påvirkningen ytterligere. Vi ser også at Snåsa har */-a-an/-endelsene*. Kanskje har dette også påvirket Kvam? Den nordligste delen av Kvam ligger nemlig helt opp mot grensen til Snåsa kommune. Uansett kan det se ut som at regionaliseringsprosessen har kommet langt på dette punktet – det vil sannsynligvis ikke ta lang tid før regionaliseringen er fullkommen.

5.6 Ubestemt og bestemt form entall – agentsubstantiv

Nedenfor vises hvilke eksempler på ubestemt og bestemt form entall av agentsubstantiv som ble brukt i undersøkelsen, samt de ulike variantene av hver variabel.

Agentsubstantiv	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/oʀfɔran/	/oʀfɔren/ eller /orfɔren/
/læran/	/læren/
/kʀåkkan/	/kʀåkken/
/fesskan/	/fessken/ eller /fissken/
/rørlæggan/	/rørlæggen/

Tabell 6	KVAM		STEINKJER	
Målmerke	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre
-/ar/ og /-an/ i ubest. og best. entall agentsubst.	100 (21/21)	51 (28/55)	70 (16/23)	7 (4/57)

I forbindelse med agentsubstantiv i hankjønn, ser vi at de eldre i Kvam har brukt endelsene /-ar/ og /-an/ i alle tilfeller der dette var mulig. Halvparten så stor forekomst finner vi hos de yngre i Kvam. For Steinkjers vedkommende er tallene altså 70 prosent hos de eldre og bare syv prosent hos de yngre. Igjen ser vi de samme tendensene som ved mange av de andre målmerkene, nemlig at forskjellen er større mellom eldre og yngre i Steinkjer, enn hva den er i Kvam. De modifiserte formene vil derfor med tiden overta fullstendig, skal en legge disse tallene til grunn.

5.7 Komparativ og superlativ

Nedenfor vises hvilke eksempler på komparativ- og superlativformer som ble brukt i undersøkelsen, samt de ulike variantene av hver variabel.

Komparativ / superlativ	
TRADISJONELL VARIANT	MODIFISERT VARIANT
/fɕeŋkast/	/fɕeŋkest/ eller /fɕiŋkest/
/høgar/	/høger/ eller /høyer/
/seinar/	/seiner/
/dåliar/	/dålier/
/trægar/	/træger/

Tabell 7	KVAM		STEINKJER	
Målmerke	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre
/-ar/ og /-ast/ i komparativ og superlativ	85 (17/20)	100 (54/54)	64 (14/22)	50 (27/54)

Resultatene for endingene i komparativ og superlativ, er noe overraskende. Vi kan se at endelsene /-ar/ og /-ast/ ble brukt av kvamsungdommen i absolutt alle mulige tilfeller – og her er det snakk om hele 54 belegg. Det som er overraskende med dette, er at forekomsten ikke var like høy hos de eldre i Kvam, regnet i prosent. 15 prosent av beleggene var for endelsene /-er/ og /-est/. Hvordan kan det ha seg at ungdommene her har utelukkende /-ar/- og /-ast/-endinger, mens de eldre ikke har disse endingene i alle tilfeller? En skulle jo heller tro at resultatene ble omvendt – altså 100 prosent hos de eldre og 85 prosent hos de yngre. Riktignok er det totale antall belegg lavere for de eldre, siden antall eldre informanter var lavere enn antall yngre informanter, og det kan føre til at eventuelle feilrapporteringer fra bare én informant kan gjøre store utslag på resultatene. Det er likevel bemerkelsesverdig at vi her har fått 100 prosent treff hos ungdommene i Kvam.

En mulig forklaring her kan være at flere av de eldre informantene virket mer usikre i svarene sine enn de yngre var. Dette kan da ha ført til at de har svart feil i noen av tilfellene. Det kan også hende at noen av de yngre informantene har vært for snartenkte, og har svart det de tror *forventes* av dem. En annen mulig årsak kan være det sterke forholdet flere av kvamsungdommene hadde til dialekten sin. Flere av dem ga meg inntrykk av at de oppfattet en bred dialekt som «kult», og det var også mange som var svært klare på at de ville *holde fast* ved dialekten sin. Slik sett kan det å bruke tradisjonelle former være et bevisst valg hos mange av de yngre informantene – imidlertid kan det *kanskje* øke faren for overdrivelse med de tradisjonelle formene i en slik undersøkelse. Det er viktig å understreke at dette selvsagt også kan gjelde de andre målmerkene jeg har undersøkt.

Når det gjelder Steinkjer, ser vi at de tradisjonelle komparativ-/superlativformene ikke brukes like ofte her. Som i Kvam er heller ikke forskjellen mellom eldre og yngre særlig

stor her, men i Steinkjer er forekomsten høyest hos de eldre – noe som er mer i tråd med forventningene. Jeg ble likevel noe overrasket over at de tradisjonelle formene her ble brukt såpass ofte av de yngre som de ble – hele 50 % av beleggene var tradisjonelle former. Det kan dermed se ut som at tradisjonelle former i forbindelse med komparativ-/superlativendelser holder seg noe bedre enn de tradisjonelle formene for de andre målmerkene.

6 Hypoteseutprøving og konklusjon

I dette kapitlet vil jeg se om de hypotesene jeg presenterte i innledningen, stemmer ut fra de resultatene jeg fikk i undersøkelsen. Jeg vil videre i kapitlet drøfte årsakene til den utviklingen jeg har påvist, for så å komme frem til en konklusjon.

6.1 Hypoteseutprøving

6.1.1 Hypotese 1

Den første hypotesen var som følger:

«Den yngre generasjonen i Kvam har beholdt mer av den tradisjonelle dialekten fra sitt område enn det den yngre generasjonen i Steinkjer har gjort, på samme måte som den eldre generasjonen i Kvam snakker mer tradisjonelt enn den eldre generasjonen i Steinkjer.»

Jeg starter med den yngre generasjonen. Resultatene i kapittel 5 viser at det er stor forskjell i bruken av *jamning*. For jamning totalt er differansen på hele 36 prosent. Kvamsungdommen har jamning i 70 prosent av beleggene, mens steinkjerungdommen bare har jamning i 34 prosent av beleggene. Videre er det også stor forskjell i bruken av *apokope*. Også i forbindelse med dette målmerket scorer de unge i Kvam høyt – de apokoperer i gjennomsnitt i 69 prosent av beleggene. Steinkjerungdommene ligger 31 prosent lavere med 38 prosent. Størst utslag gir apokopen i intetkjønn – det er den som hovedsakelig skiller stedene fra hverandre på dette punktet. Forekomsten var 41 prosent for Kvam, mens Steinkjer ikke hadde apokope i intetkjønn i det hele tatt.

Resultatene viser dessuten at de tradisjonelle endelsene i *agentsubstantivene* forekommer langt oftere hos ungdommen i Kvam. I Kvam brukes endelsene /-ar/ og /-arŋ/ i 51 prosent av tilfellene, mens Steinkjer hadde en forekomst av disse på bare syv prosent. Det blir en differanse på hele 46 prosent – altså er det et klart skille mellom Steinkjer og Kvam her. Skillet var nesten like stort når det gjaldt *komparativ-* og *superlativformer*. Alle belegg fra Kvam var for endingene /-ar/ og /-ast/, mens det bare

var halvparten så mange belegg for disse endingene i Steinkjer. Det var dessuten stor forskjell i forekomsten av *senking* fra /i/ til /e/. Hos kvamsungdommen forekom senking i 89,5 prosent av beleggene; i Steinkjer bare i 37 prosent av beleggene. Dette blir en differanse på 52,5 prosent.

I forbindelse med målmerkene «ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnsord» og dativ var det ingen nevneverdige forskjeller. Forekomsten av de tradisjonelle formene var her svært lav eller ikke-eksisterende hos ungdommen, både i Kvam og Steinkjer.

Så over til den eldre generasjonen. I resultatene for jamning ser vi at forskjellen mellom de eldre i Kvam og de eldre i Steinkjer ikke er nevneverdig stor. Andelen jamningsformer er totalt 86 prosent i Kvam, mens den er 84 prosent i Steinkjer. Vi finner nøyaktig samme resultat på begge steder når det gjelder jamning i hunkjønnsst substantiv og infinitiv, mens den lille forskjellen mellom stedene ligger i jamning i hankjønnsord (100 prosent i Kvam og 93 prosent i Steinkjer).

Forskjellen mellom Kvam og Steinkjer er større når vi kommer til apokope. I Kvam er andelen apokoperte former hos de eldre totalt 94 prosent, mens den i Steinkjer bare er 60 prosent. Den største forskjellen ligger her i intetkjønnsordene, der Kvam har apokope i 95 prosent av beleggene, mens Steinkjer kun har 26 prosent. I hunkjønnsordene finner vi kun en liten forskjell mellom disse to gruppene, 88 prosent i Kvam og 75 prosent i Steinkjer, mens resultatet er likt når det kommer til adverbene (100 prosent både i Kvam og Steinkjer). Det er dermed tydelig at det står dårlig til med apokopen i intetkjønnsord i Steinkjer.

Når det gjelder endelsen i ubestemt og bestemt form entall i agentsubstantivene, finner vi også en forskjell mellom de eldre i Kvam og de eldre i Steinkjer. Kvam har her kun de tradisjonelle endelsene *-ar/* og *-ar̥/*, mens Steinkjer har 70 prosent tradisjonelle endelser. Videre ser vi at det er en noe mindre forskjell i bruken av komparativ- og superlativendelsene *-ar/* og *-ast/* - 85 prosent i Kvam og 64 prosent i Steinkjer.

Det er ingen nevneverdig forskjell når vi ser på senking. Senking finner vi i de fleste tilfeller, både i Kvam og Steinkjer, og differansen er bare fire prosent mellom Kvam og Steinkjer. For ubestemt og bestemt form flertall av svake hunkjønnsord kan vi derimot snakke om en meget stor forskjell mellom Kvam og Steinkjer. I Kvam forekommer de tradisjonelle endelsene i disse ordene i 76,5 prosent av beleggene, mens forekomsten i Steinkjer bare er på 12,5 prosent.

Hvis vi til slutt ser på dativ, ser vi at dette målmerket står atskillig sterkere i Kvam enn i Steinkjer. Totalt finner vi dativ i 39 prosent av beleggene i Kvam, der dativen i intetkjønnsordene er dominerende (61 prosent). I Steinkjer finner vi dativ kun i 10,5 prosent av beleggene – og her finner vi dativ kun i intetkjønnsord. Dette resultatet er ikke uventet. Som nevnt tidligere, er dativ noe man først og fremst finner hos de eldre på bygdene.

Konklusjonen her er at de eldre i Kvam snakker mer tradisjonelt enn de eldre i Steinkjer. Dette gjelder for alle målmerker, men det er i målmerkene apokope, agentsubstantiv, komparativ/superlativ, svake hunkjønnsord og dativ vi kan se *markante* forskjeller. Vi ser også at det samlet sett er et mye større innslag av tradisjonelle former hos ungdommene i Kvam enn hos ungdommene i Steinkjer. Hypotesen må derfor sies å stemme med det resultatene viser.

6.1.2 Hypotese 2

Den andre hypotesen var følgende:

«Utviklingen peker i retning av færre tradisjonelle former både i Steinkjer sentrum og i Kvam, men utviklingen har kommet lengre i Steinkjer sentrum enn i Kvam.»

Ut fra resultatene synes det åpenbart at denne hypotesen stemmer. Det kan imidlertid være interessant å finne noen konkrete tall som sier noe om i hvilken grad man bruker tradisjonelle former på de ulike stedene, og i de ulike generasjonene. Derfor har jeg regnet ut hvor mange prosent tradisjonelle former som er brukt totalt i de ulike gruppene i denne undersøkelsen. Prosenten er regnet ut ved å summere alle belegg med

tradisjonelle former og dividere denne summen på totalt antall belegg i den aktuelle gruppen. Det er viktig å ikke legge altfor stor vekt på de konkrete tallene som presenteres her, da det er ulikt antall belegg for hvert målmerke – og vi ser ut fra resultatene at bruken av tradisjonelle former varierer fra målmerke til målmerke. Likevel kan de totaltallene som presenteres her, si noe om *hvor langt* utviklingen har kommet i hver av gruppene.

Tabell 8	KVAM		STEINKJER	
Målmerke	Eldre	Yngre	Eldre	Yngre
Andel tradisjonelle former	79 (187/236)	53,5 (337/629)	58 (145/249)	24 (151/623)

Ut fra disse tallene kan vi rangere de ulike gruppene etter hvor stor andel tradisjonelle former de har brukt:

- 1) Eldre i Kvam: 79 %
- 2) Eldre i Steinkjer: 58 %
- 3) Yngre i Kvam: 53,5 %
- 4) Yngre i Steinkjer: 24 %

Som vi ser, er det de yngre i Steinkjer sentrum og de eldre i Kvam som skiller seg særlig ut. Disse to gruppene utgjør ytterpunktene på skalaen. De har en *mye* lavere forekomst av tradisjonelle former enn alle de andre gruppene. Andelen tradisjonelle former hos de eldre i Steinkjer er også ganske lav, sammenliknet med de eldre i Kvam. Det vi også kan merke oss, er at det ikke er så stor forskjell i bruk av tradisjonelle former mellom de yngre i Kvam og de eldre i Steinkjer. Tendensen er klar: Vi er mye nærmere et totalt fravær av tradisjonelle former i Steinkjer, i alle fall i den yngre generasjonen, enn vi er i Kvam.

6.1.3 Hypotese 3

Den tredje hypotesen lød slik:

«Det er større forskjell på talemålet mellom unge og eldre i Steinkjer sentrum enn mellom unge og eldre i Kvam.»

Denne hypotesen forsøker å si noe om *tempoet* i utviklingen på de to ulike stedene. Er det større forskjell mellom generasjonene i Steinkjer sentrum enn det er i Kvam, kan det bety at utviklingen mot færre tradisjonelle former har gått *raskere* i Steinkjer sentrum. For at vi lettere skal kunne se om denne hypotesen stemmer, har jeg nedenfor satt opp en ny variant av tabellene fra kapittel 5. Den viser totalprosenten for forekomsten av de tradisjonelle formene innenfor hvert målmerke. Den viser også differansen mellom generasjonene på hvert av stedene.

Tabell 9	KVAM		Diff.	STEINKJER		Diff.
	Eldre	Yngre		Eldre	Yngre	
Jamning totalt	86	70	16	84	34	50
Dativ totalt	39	2	37	4,5	0	4,5
Apokope totalt	94	69	25	60	38	22
-å/-ån i flertall av svake hunkj.	76,5	4	72,5	12,5	0	12,5
-ar/-arᵇ i entall agentsubst.	100	51	49	70	7	63
-ar/-ast i komparativ og superlativ	85	100	-15	64	50	14
Senking fra /i/ til /e/	96,5	89,5	7	92,5	37	55,5

Som vi ser i tabellen, er det store variasjoner i differansene ut fra hvilket målmerke det er snakk om. Når det gjelder målmerkene jamning, agentsubstantiv, komparativ-/superlativendelser og senking, er det større forskjell mellom generasjonene i Steinkjer enn det er i Kvam. Tallene for komparativ-/superlativformene i Kvam kan se litt merkelige ut – dette har jeg tidligere kommentert i punkt 5.6, der jeg skriver at dette resultatet muligens skyldes feilrapportering/overdrivelse hos de yngre informantene.

For de andre målmerkene er forskjellen større mellom generasjonene i Kvam. Noe av dette kan skyldes at utviklingen i målmerker som dativ og ubestemt/bestemt form flertall av svake hunkjønnsord *generelt* har kommet mye lengre enn i en del andre målmerker, for eksempel jamning. Det er omtrent ingen som bruker de tradisjonelle formene i dativ og svake hunkjønnsord i Steinkjer – de tradisjonelle formene eksisterer stort sett bare hos de eldre i Kvam i disse tilfellene. Derfor blir det en stor generasjonsforskjell i Kvam når de yngre nesten aldri bruker de tradisjonelle formene.

Det er ikke så lett å gi noe klart svar på om hypotesen min stemmer i dette tilfellet. Det ser ut til at vi må konstatere at forskjellene varierer ut fra hvilket målmerke man tar i betraktning. Vi kan imidlertid se at utviklingen trolig går raskere i flertallet av målmerkene, og særlig når det gjelder jamning og senking fra /i/ til /e/.

6.1.4 Hypotese 4

Den fjerde hypotesen lød slik:

«Det er større forskjell i talemålet mellom unge fra Kvam og unge fra Steinkjer enn det er mellom eldre fra Kvam og eldre fra Steinkjer.»

For at vi klarere skal se disse forskjellene, har jeg forandret litt på den forrige tabellen, slik at differansen her er regnet ut mellom den samme generasjonen på de to ulike stedene. Tabellen står på neste side.

Tabell 10	ELDRE		Diff.	YNGRE		Diff.
Målmerke	Kvam	Steinkjer		Kvam	Steinkjer	
Jamning totalt	86	84	2	70	34	36
Dativ totalt	39	4,5	34,5	2	0	2
Apokope totalt	94	60	34	69	38	31
-å/-ån i flertall av svake hunkj.	76,5	12,5	64	4	0	4
-ar/-ar η i entall agentsubst.	100	70	30	51	7	44
-ar/-ast i komparativ og superlativ	85	64	21	100	50	50
Senking fra /i/ til /e/	96,5	92,5	4	89,5	37	52,5

Slik som for den tredje hypotesen, er også svaret på denne hypotesen avhengig av hvilket målmerke vi ser på. Det er klart at for målmerkene jamning, ending i agentsubstantiv, gradbøying av adjektiv og senking, *er* forskjellene større mellom de yngre fra Kvam og de yngre fra Steinkjer. For apokope er forskjellene tilnærmet like.

Ser vi på målmerkene dativ og ubestemt/bestemt form flertall av svake hunkjønnsst substantiv, er forskjellen større mellom de eldre i Kvam og de eldre i Steinkjer, enn den er mellom de yngre på de samme stedene. Disse målmerkene er imidlertid litt spesielle. Dativbruken står, som nevnt tidligere, i utgangspunktet ikke særlig sterkt på noen av stedene, og har kanskje aldri stått sterkt i Steinkjer. Det kan hende vi må gå langt tilbake før vi finner noen utstrakt bruk av dativ i Steinkjer. Det samme gjelder endelsene /-å/ og /-ån/. Ifølge flere av de jeg har snakket med, er disse formene typisk for blant annet Kvam, men ikke Steinkjer. Kanskje er disse to målmerkene noen av unntakene da Dalen (1972:37) skrev at det tidligere ikke var noen *vesentlige* forskjeller mellom talemålet i Steinkjer og talemålet i bygdene rundt? Hos Braset (1903:8) finner vi ut at man i Sparbu både hadde formene /-å/ og /-ån/, og dativ, men det er tross alt 107 år siden. Det kan imidlertid bety at disse formene en gang *har* vært brukt i Steinkjer, selv om det ikke kan sies med sikkerhet, da jeg ikke har funnet

noen kilder som kan bekrefte eller avkrefte det.

6.2 Årsaker til utviklingen

Det er særlig to spørsmål jeg ønsker å drøfte når det gjelder utviklingen vi ser skjer i Kvam og Steinkjer. Det ene er hva årsakene er til at de yngre i Steinkjer har tatt i bruk så mange modifiserte former. Det andre er hvorfor de yngre i Kvam fremdeles bruker mange tradisjonelle former, sammenliknet med de yngre i Steinkjer. Ut fra resultatene så vi at ungdommen i Kvam lå en generasjon bak ungdommen i Steinkjer når det gjelder bruk av modifiserte former. Jeg har under valgt først å gå inn på årsakene til utviklingen i Steinkjer, for deretter å si noe om årsakene i Kvam. Det er likevel viktig å huske at det er den samme utviklingen som skjer på begge stedene, nemlig bruk av flere modifiserte former enn før, men utviklingen skjer i ulikt tempo på de to stedene.

6.2.1 Årsaker til utviklingen i Steinkjer

Det er nok mange grunner til at de yngre i Steinkjer har modifisert dialekten sin såpass mye. Den ene grunnen er nok at Steinkjer er en *by*, og at man derfor kan komme til å gjøre språket sitt mer *standardisert*, da det hos mange er forbundet med prestisje. Man vil bli oppfattet som *moderne*, og fremfor alt ikke «bondsk». Mange vil nok ved å moderere dialekten sin skape en viss distanse til hjemplassen sin. Man har kanskje planer om å flytte derfra om kort tid, og søker å identifisere seg mer med personer i større byer, for eksempel Trondheim eller Oslo.

En annen viktig årsak er at Steinkjer ligger så nært Trondheim. Mange ungdommer fra Steinkjer flytter etter videregående skole til Trondheim for å studere på for eksempel Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) eller Høgskolen i Sør-Trøndelag, og der møter de personer som kommer fra hele landet. Det kan føre til en stor påvirkning på den dialekten man har med seg fra hjemplassen. Personlig merket jeg en dramatisk påvirkning på min egen dialekt da jeg selv studerte i Trondheim. Jeg møtte personer fra alle deler av landet, og det handlet for min del ofte om å kommunisere på

enklest mulig måte, uten til stadighet å måtte gjenta det jeg sa. Dersom man i utgangspunktet snakker en ganske utpreget dialekt, vil man før eller siden måtte moderere seg noe i samtale med folk som ikke snakker den samme dialekten. Dersom mange personer etter lang tid borte fra hjemplassen blir utsatt for stor påvirkning på talemålet, er det rimelig å anta at dette vil ha en viss påvirkning på folk på hjemplassen, dersom de flytter tilbake igjen. Disse vil igjen påvirke sine egne barns talemål.

Det er lett for folk i Steinkjer å komme seg til Trondheim. Trønderbanen har avganger til og fra Trondheim hver time på det hyppigste. Reisetiden er bare et par timer. Derfor er det mange som legger handleturer til Trondheim, eller som drar dit for å besøke noen som arbeider eller studerer der. Dessuten er det noen som dagpendler til jobb eller studier i Trondheim. Avstanden er ikke større enn at det lar seg gjøre. Dette kan også være en medvirkende årsak til at dialekten på Steinkjer «utvannes» med tiden.

Høgskolen i Nord-Trøndelag har en stor avdeling i Steinkjer, slik jeg nevnte i kapittel 2. Dette fører til at det kommer mennesker fra andre steder for å studere i Steinkjer. Dette vil naturligvis også være en kilde til påvirkning. Vi må heller ikke glemme at Steinkjer hadde en viktig og kjent militærleir for noen år tilbake – Steinkjersannan. Da det var aktivitet på Steinkjersannan, var mange personer fra ulike landsdeler stasjonert der. Dette satte naturligvis sitt preg på byen, og trolig også talemålet.

Det er vanskelig å si med bestemthet hvilke påvirkningskilder som fører til en standardisering av dialekten og hvilke som fører til en regionalisering. Man kan jo anta at den store kontakten med Trondheim fører til en regionalisering av dialekten i de tilfeller der *trondheimsformer* sprer seg til innbyggerne i Steinkjer. Videre kan man anta at også en del *standardformer* kommer til Steinkjer, enten via Trondheim eller gjennom generell påvirkning fra medier og kontakt med Østlandet, og da særlig Oslo. Uansett er mange av disse faktorene jeg har nevnt her, til sammen med på å modifisere dialekten til de unge i Steinkjer.

6.2.2 Årsaker til utviklingen i Kvam

Hva så med ungdommen i Kvam? Disse hadde totalt 53,5 % tradisjonelle former. Hvorfor har ikke påvirkningen vært like stor her? Man skulle tro at kvamsungdommen hadde moderert talemålet sitt i større grad, særlig fordi de gjennom mange år har gått på samme skole som ungdommen fra Steinkjer. Man må reise til Steinkjer både når man skal gå på ungdomsskolen og på videregående skole. Skolene blir stadig mer sentralisert i Steinkjer-området. I byen har man lenge hatt to videregående skoler; Egge videregående skole og Steinkjer videregående skole. Disse skolene ble imidlertid slått sammen i 2007, i første omgang administrativt. Den samlokaliserte skolen, som får navnet Steinkjer videregående skole, skal etter planen stå ferdig i 2011. Det blir mange personer samlet på skoleområdet – skolen vil ha hele 1100 elever og 240 ansatte. I tillegg vil Steinkjer ungdomsskole ligge rett ved siden av, noe den før øvrig har gjort i flere tiår allerede. Det skulle være innlysende at det å ha bortimot 2000 personer fra ulike steder samlet på ett sted må føre til påvirkning av talemål.

Selv om denne sammenslåingen ikke har skjedd fysisk ennå, har det likevel vært slik i mange år at elever fra for eksempel Kvam har gått på skole med ungdommene fra Steinkjer og andre steder. Kanskje er det nettopp dette med identitet og holdninger som spiller en viktig rolle i denne sammenhengen. Kanskje mange unge fra bygda ikke vil identifisere seg med bykulturen. Jeg fikk det inntrykket fra noen av de unge informantene jeg snakket med. Som jeg har nevnt før, var det flere som ga uttrykk for at det var stas å snakke en utpreget dialekt. Enkelte sa også at de vekslet mellom å snakke en modifisert dialekt og en mer utpreget dialekt. Må skolen kunne man gjerne moderere seg noe, mens man i hjembygda snakket mer tradisjonelt. Det tyder på at en del ungdommer lett tilpasser seg talemålet til andre.

En annen grunn til at dialekten tydeligvis holder seg bedre i Kvam, *kan* være at forbindelsen med for eksempel Trondheim ikke er så god som i Steinkjer. I Kvam bor mange på gårder, og er kanskje slik sett mer bundet til hjemplassen. Det er dessuten ikke bare å kaste seg på toget når man vil på handletur i Trondheim. Kvam er heller ikke noe administrativt sentrum, slik Steinkjer er. Selv om mange fra Kvam arbeider i

Steinkjer, er det likevel slik at de som bor på gårdene trolig ikke vil få den helt store påvirkningen fra andre.

Selv om de tradisjonelle formene ser ut til å holde seg bedre hos de unge i Kvam, har jo ungdommene der en lavere andel slike former enn de eldre fra samme område. Derfor må talemålet også til de unge derfra være under påvirkning – trolig mest fra Steinkjer, siden de tilbringer såpass mye tid der i forbindelse med skolegang. Påvirkning i forbindelse med skolegang i Steinkjer har også vært avdekket i Sparbu, ifølge Helge Sandøy:

Mobilitet, ny sosial kontakt og språket som identitetsmarkør er viktige faktorer for språkendringa. Dette ser vi godt i data frå Sparbu (Nord-Trøndelag), der svakt maskulinum enda på /-i/ eintal ub.f. i gammalt mål: /ˈmɔːni/, /ˈuksɪ/. Etter påverknad frå grannebygdene i sør fikk denne kategorien apokope: /ˈmɔːn/, /ˈuks/ 'måne, ukse'. Men i den seinare tid har sambandet med Steinkjer i nord auka, m.a. fordi ungdomsskolen ligg der, og /-i/ kjem inn att hos dei unge ettersom steinkjermålet har denne endinga. Skiftande kommunikasjonsmønster viser altså att i korleis ei målføregrensse flyttar seg fram og tilbake (Sandøy 1996:138).

At barn og unge fra Kvam må til Steinkjer for å gå på skole, må nok være den viktigste årsaken til at de har færre tradisjonelle former enn den eldre generasjonen. Bortsett fra det påvirkes nok kvamsungdommen av mange av de samme kildene som de unge i Steinkjer. Vi må ikke glemme at ungdommen er hyppige brukere av sosiale medier på nettet, for eksempel ulike diskusjonsforum og Facebook. Det er blitt vanlig for mange å skrive slik man snakker når man kommuniserer på Internett. Dette gjelder også i høy grad skriving av tekstmeldinger på mobiltelefonen (SMS).

En undersøkelse gjort av Netcom i 2007 (http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_trondelag/1.3010042) viser at hele 62 prosent av nordtrønderne og 51 prosent av sørtrønderne skriver på dialekt når de skriver tekstmeldinger. Sylfest Lomheim uttalte i forbindelse med dette at han tror noe av årsaken til dette er at det ligger prestisje i trønderdialektene. Samtidig påpekte han at det trolig er ekstra populært å skrive på dialekt i Trøndelag, siden man i trøndersk kutter så mange endinger – da går det jo raskere å skrive. Det at mange trøndere skriver på

dialekt i slike sammenhenger, kan trolig ha en påvirkning på talemålet på flere måter. En kan tenke seg at trønderdialektene lettere jevner seg ut, siden man i større grad vil bli eksponert for andre trønderdialekter enn sin egen. En ungdom i Steinkjer vil for eksempel i kommunikasjon med en ungdom i Trondheim bli påvirket av hans talemål. Kanskje er dette med på å bidra til en regionalisering av trønderdialektene. Uansett – dette må være kilder til påvirkning både for ungdommen i Kvam og ungdommen i Steinkjer.

En annen større årsak til at kvamsdialekten har blitt påvirket de siste tiårene, må være kommunesammenslåingen i 1964. Denne sammenslåingen førte jo til at Steinkjers posisjon som administrativt sentrum ble styrket, og kommunikasjonen mellom Kvam og Steinkjer må ha blitt styrket som følge av dette. Det samme nevnes i forbindelse med undersøkelser i Sparbu. Sparbu fikk mer kommunikasjon med Steinkjer enn med Verdal, som ligger sør for Sparbu, etter kommunesammenslåingen (Bosnes 2000:40).

6.3 Konklusjon

Formålet med denne oppgaven var i hovedsak å finne ut i hvilken grad eldre og yngre i Steinkjer og Kvam tar i bruk tradisjonelle og modifiserte former, og samtidig å finne ut hvilken retning talemålet beveger seg i. Jeg ville altså påvise endringer i talemålet, og se om det utvikler seg i retning av et regionaltalemål, først og fremst trondheimsdialekten, siden Trondheim er regionssenteret i Trøndelag. Det har vært aktuelt å se om de endringene som skjer, er å betrakte som en regionalisering og/eller standardisering av talemålet til informantene. Det jeg har funnet ut, er at det *har* skjedd en endring når det gjelder bruk av tradisjonelle former. I resultatkapitlet og hypoteseutprøvingen har vi sett at andelen tradisjonelle former er høyest i Kvam, altså på bygda, mens andelen er betraktelig lavere i byen Steinkjer. I både Kvam og Steinkjer bruker de yngre langt færre tradisjonelle former enn de eldre, og det er ungdommen i Steinkjer som utmerker seg med lavest andel av slike former – i gjennomsnitt bare 24 prosent. Dette må tyde på at vi ikke er langt unna en *utvisking* av den tradisjonelle steinkjerdialekten, og på litt lengre sikt også kvamsdialekten.

Trolig blir resultatet et talemål som er ganske likt det vi finner i Trondheim. Blant annet ser vi dette når mange av informantene bruker infinitivsformer som /vær/ og /fær/ der det tidligere var jamning, og når informantene ikke lenger bruker apokope i substantiv som *gruppe* og *møte*. Som jeg har nevnt tidligere, kan det være vanskelig å avgjøre om det er snakk om regionalisering eller standardisering i mange av tilfellene, da vi ikke vet om former som både finnes i standard-østnorsk og dagens trondheimsdialekt, har gått turen via Trondheim før de kom til Steinkjer eller Kvam. Substantivet *møte* er et godt eksempel på det. *Møte* heter det både i standard-østnorsk og i trondheimsdialekten, så det er ingen særegen trondheimsform. Likevel er det mest sannsynlig at standardformer først har etablert seg i Trondheim, for så å spre seg til steder som Steinkjer. Grunnen til det, er at språkutvikling som regel følger sentrumshierarkiet. Språkdrag sprer seg fra et større sentrum til et mindre sentrum, på grunn av en form for avhengighet og et dominansforhold mellom sentrumene (Sandøy 2003:225-226). Infinitivsformen /vær/ er imidlertid et eksempel på en trondheimsform, for her er det apokope, og det er det ikke i standard- østnorsk.

Som jeg har påpekt tidligere i oppgaven, er ikke regionalisering og standardisering prosesser som er helt uavhengige av hverandre. Uansett hvilken utjevningsprosess som foregår når det gjelder de ulike språkdragene vi har sett på i denne oppgaven, blir nok *resultatet* et regionaltalemål. Resultatene i min undersøkelse viser i alle fall en tendens til flere og flere sammenfallende former mellom Steinkjer/Kvam og Trondheim.

Litteraturliste

- Auer, Peter m.fl. 1996: The convergence and divergence of dialects in Europe. New and not so new developments in an old area. I: *Sociolinguistica* 10/1996. Max Niemeyer, Tübingen: 1-25.
- Bosnes, Gudlaug 2000: *Sparbumålet gjennom hundre år. Ei interaksjonell sosiolingvistisk studie av generasjonsforskjellar i Sparbu*. Hovedoppgave, NTNU.
- Dalen, Arnold m.fl. 1972: *Trøndermål. Språkarv og språkforhold i Trøndelag og på Nordmøre*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Dalen, Arnold 1990a: Dei trønderske dialektane. I Jahr, Ernst Håkon (red.): *Den store dialektboka*. Novus forlag, Oslo. 119-139.
- Dalen, Arnold 1990b: Talemålet i Trondheim. I Jahr, Ernst Håkon (red.): *Den store dialektboka*. Novus forlag, Oslo. 205-209.
- Fintoft, Knut m.fl. 1980: *Språksosiologiske forhold i Trondheim bymål*. Tapir, Trondheim.
- Papazian, Eric 2003: Et offisielt standardtalemål i Norge? I *Krefter og motkrefter i språk- normeringa. Om språknormer i teori og praksis*: 247-257.
- Papazian, Eric m.fl. 2005: *Norsk talemål. Lokal og sosial variasjon*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- Røyneland, Unn 2003: Språk og dialekt. I *Språkmøte. Innføring i sosiolingvistik*. Cappelen akademisk forlag, Oslo. 13-31.

Røynealand, Unn 2005: *Dialektnivellering, ungdom og identitet. Ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset*. Avhandling for doktor artium-graden, Universitetet i Oslo

Sandøy, Helge 1996: *Talemål*. Novus forlag, Oslo.

Sandøy, Helge 2003: Kontakt og spreining. I *Språkmøte. Innføring i sociolingvistik*. Cappelen akademisk forlag, Oslo. 225-247.

Skjekkeland, Martin 1997: *Dei norske dialektane*. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

Skjekkeland, Martin 2000: *Dialektutviklinga i Noreg dei siste 15 åra – drøfting og analyse*. Høgskolen i Agder.

Sollid, Hilde 2003: Om observatørens paradoks. I Akselberg, Gunnstein (red.): *Målbryting. Skrifter frå prosjektet Talemålsendring i Noreg – nr. 6. Språkleg identitet og haldning*. Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. 175-190.

Ulset, Kari Anne Vold 2002: *Språklig regionalisering i Trøndelag?* Hovedoppgave, NTNU.

Internettkilder:

Høgskolen i Nord-Trøndelag – avdeling for landbruk og informasjonsteknologi (nedlastet 02.05.10): http://www.hint.no/om_hint/avdeling_for_landbruk_og_informasjonsteknologi

Høgskolen i Nord-Trøndelag – avdeling for økonomi, organisasjon og ledelse (nedlastet 02.05.10): http://www.hint.no/om_hint/avdeling_for_oekonomi_organisasjon_og_ledelse

NRK Trøndelag (nedlastingsdato: 04.04.10):

http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_trondelag/1.3010042

Språkrådet (nedlastingsdato: 22.01.10):

<http://www.sprakradet.no/Politikk-Fakta/Spraakpolitikk/NRK/>

Statistisk sentralbyrå – befolkningsstatistikk per 01.01.2010 (nedlastingsdato: 02.05.10):

<http://ssb.no/emner/02/01/10/folkemengde/tab-2010-03-11-18.html>

Statistisk sentralbyrå – folketelling 2001, Steinkjer (nedlastingsdato: 02.05.10):

http://www.ssb.no/fob/kommunehefte/1702/fob_1702_tabeller.pdf

Steinkjer kommunes brosjyre «Velkommen til Steinkjer» (nedlastingsdato: 02.05.10):

[http://img3.custompublish.com/getfile.php/1104226.1003.rredwepqav/
Brosjyre+Velkommen+til+Steinkjer+\(09\).pdf?return=www.steinkjer.
kommune.no](http://img3.custompublish.com/getfile.php/1104226.1003.rredwepqav/Brosjyre+Velkommen+til+Steinkjer+(09).pdf?return=www.steinkjer.kommune.no)

Steinkjerleksikonet (nedlastingsdato: 02.08.09):

<http://www.steinkjerleksikonet.no/index.php?bilde=801>

Steinkjer videregående skoles informasjonshefte, skoleåret 2009/2010 (nedlastet

02.05.10): [http://217.168.88.14/Arkiv/Dokumenter/Steinkjer_VGS/Elevhefte
%202009%20-%202010.pdf](http://217.168.88.14/Arkiv/Dokumenter/Steinkjer_VGS/Elevhefte%202009%20-%202010.pdf)

Vedlegg: Spørreskjema

Her er de 53 setningene informantene ble bedt om å si på sin dialekt:

- 1) Stigen ligger på taket.
- 2) Haren kommer forbi huset hver uke.
- 3) Mannen er ute i fjøset.
- 4) Ordføreren ringte hjem.
- 5) Læreren kjøper tre flasker vin.
- 6) Vil du være med meg ut en tur?
- 7) Du trenger fyrstikker for å tenne opp.
- 8) Jeg synes den var finest.
- 9) Har du siktet deg inn mot noe studium?
- 10) Det var ei flink jente. Hun var vel flinkest av alle.
- 11) Det var ikke et menneske å se.
- 12) I kveld skal jeg på møte.
- 13) Jenta fikk ei lekse som skulle leveres neste uke.
- 14) Denne (/herre/) uken skal jeg dra (/fårrå/) til utlandet.
- 15) Jeg ser en hest på gården.
- 16) Historie er et interessant fag.
- 17) Klokkeren springer hjem fra kirka.
- 18) Jeg er høyere enn deg.
- 19) I morgen skal jeg gå lenge i fjellet.
- 20) Jeg kjøper et nytt belte.
- 21) Det ligger et garnnøste oppi skuffa.
- 22) Det er på tide å rake løv.

- 23) I bygda der har jeg mye kjentfolk.
- 24) Han sitter på låven.
- 25) Det satt ei svale utenfor huset.
- 26) Det var ei ryddig stue.
- 27) Det satt ei flue i vinduet.
- 28) Han var god til å svare for seg.
- 29) De ble inndelt i flere grupper.
- 30) Jeg betaler ikke et øre ekstra!
- 31) Han kom senere enn henne.
- 32) De måtte utføre mange øvelser.
- 33) Feieren kom tidlig.
- 34) Han måtte skreve over gjerdet.
- 35) Han tok en neve med frø og ga til fuglene.
- 36) I klosteret er det mange nonner.
- 37) Det er ikke lett å vite!
- 38) Jeg synes han er dårligere enn han der.
- 39) Fiskeren tjente bra med penger.
- 40) Hun satt på hesten.
- 41) Han er inni huset.
- 42) Posen var full.
- 43) Mannen var nede og så på isen nedi elva.
- 44) Hunden lå i senga.
- 45) Han arbeider i kirka.
- 46) Han er oppe.

- 47) Ungene ga kjerringa ei flaske øl.
- 48) Rørleggeren satt oppi trappa.
- 49) Han ble med i ei stor gruppe.
- 50) Tregere enn det der (/derre/) går det ikke an å være.
- 51) På bordet sto ei vinflaske.
- 52) Han ga gutten en gave.
- 53) I lerka var det sterke saker.